

OCHRANA ŠTÁTNEJ HRANICE SLOVENSKA PO DRUHEJ SVETOVEJ VOJNE (1945 – 1950)

JAN ŠTAIGL

ŠTAIGL, J.: Protection of the state border of Slovakia after WW2 (1945 – 1950). *Vojenská história*, 4, 1, 2000, pp 53 – 78, Bratislava

The study deals with the problems of the state borders of Slovakia within the restored Czechoslovak Republic in 1945-1950. It documents its response to specific problems and risks to outer security of the state after the end of the second world war and concurrently to the formation of the new political and politico-military arrangement in Europe. The study is elaborated on an extensive archive research. The author came to the conclusion, that protection of the state border on the territory of Slovakia in 1945-1950 responded to specific security problems and risks, as well as to the formation of a new political configuration of Europe, as well as to its deepening military and political polarisation. *Military History. Slovakia. 1945 – 1950.*

Ochrana štátnej hranice patrí medzi základné priority bezpečnostnej a obrannej politiky každého zvrchovaného a suverénneho štátu. Predstavuje súhrn bezpečnostných, vojenských, režimových a technických opatrení, ktorých cieľom je zaručiť nenarušiteľnosť štátnej hranice, ochranu politických, vojenských a ekonomických záujmov štátu a ochranu právnymi normami stanoveného poriadku na hranici a v jej blízkosti.¹ Charakter týchto opatrení vychádza predovšetkým z hodnotenia bezpečnostnej situácie v danom geopolitickom a zo vzťahov so susednými štátmi. Odzrkadľuje základné zahraničnopolitické, vojenskopolitické a vojenskoodborné aspekty vonkajšej a vnútornej bezpečnosti štátu, respektíve bezpečnostných záujmov existujúcej štátnej moci.

V tomto zmysle aj ochrana štátnej hranice povojnového Slovenska v rámci obnovenej československej štátnosti reagovala ako na konkrétne bezpečnostné problémy a riziká, tak aj na formovanie novej politickej konfigurácie Európy a na jej prehlbujúcu sa politickú a vojenskopolitickú polarizáciu. V priamom súvisi s vývojom vnútropolitických a spoločenských podmienok zohľadňovala miesto a postavenie ČSR vo vznikajúcom bipolárnom prostredí.

Touto problematikou sa historiografia doteraz zaoberala, predovšetkým pre jej štátnobezpečnostný charakter, len veľmi okrajovo a povrchno. Niektorých aspektov vývoja systému ochrany štátnej hranice ČSR po 2. svetovej vojne sa dotýkajú práce O. Holuba, V. Kroupu a V. díel syntetickej publikácie *Vojenské dějiny Československa*, ale aj ďalšie.² V súlade s atmosférou a politickými požiadavkami v čase svojho vzniku sa však sústreďujú najmä na otázky ochrany západných častí štátnej hranice. Realite ochrany jej slovenských úsekov venujú minimálnu pozornosť.

Naša štúdia sleduje vývoj ochrany čs. štátnej hranice na slovenskom teritóriu od oslobodenia ČSR do roku 1950. Ide o etapu, v ktorej obsahové ťažisko problematiky predstavovali na jednej strane prechodné opatrenia na ochranu hranice vynútené povojnovou bezpečnostnou situáciou a na druhej strane proces vytvárania nového modelu ochrany štátnej hranice, diametrálne odlišného od predvojnového. Jeho jadrom bola výstavba nového ozbrojeného zboru ochrany hranice – Pohraničnej stráže, ktorá vyvrcholila práve v roku 1950 jej konštituovaním ako samostatného druhu vojska a ďalej diferencovaná ochrana jednotlivých úsekov hranice so susednými štátmi podľa ich ideovopolitickej klasifikácie.

¹SVOBODA, O. a kol.: *Stručný slovník vojenství*. Praha 1984, s.180.

²HOLUB, O.: *Vývoj Sboru národní bezpečnosti a vojsk ministerstva vnitra v letech 1948 – 1960*. Praha 1976; KROUPA, V.: *Sbor národní bezpečnosti 1945 – 1948*. Praha 1977; *Vojenské dějiny Československa – V. díl (1945 – 1955)*. Praha 1989; WOJCIK, I.: *Proces vytváření vojskové ochrany západní části státních hranic ČSR*. Bratislava 1972.

Hlavný zdroj informácií o problematike tvoril výskum archívnych materiálov. Štúdia sa opiera predovšetkým o materiály uložené v Archíve Ministerstva vnútra SR v Nitrianskej Strede, čiastočne tiež o archíválie Vojenského historického archívu v Prahe, Vojenského historického archívu v Trnave a Slovenského národného archívu v Bratislave. Niektoré údaje sú čerpané z doteraz publikovaných prác.

Skutočnosť, že Slovensko vstúpilo do povojnovej Európy opäť v rámci spoločnej československej štátnosti, predstavovala základný a rozhodujúci činiteľ determinujúci podmienky obnovy a vývoja systému ochrany jeho hranice.

Československá republika patrila medzi štáty víťaznej protifašistickej koalície. Ťažiskové priority jej existencie a postavenia boli sformulované ešte pred skončením vojny. Išlo predovšetkým o uznanie právnej kontinuity povojnovej a predmníchovskej ČSR vrátane požiadavky rešpektovania jej hranice z roku 1937, ďalej o začlenenie Československa do sféry veľmocenského vplyvu Sovietskeho zväzu, o dominujúcu prosovietsku orientáciu čs. zahraničnej politiky a tzv. demokratizáciu vnútropolitického režimu a mocenských štruktúr. Tá okrem iného predpokladala – podľa dobovej terminológie – „rozbitie“ nástrojov a mechanizmov „buržoázneho“ štátneho aparátu a ich nahradenie sústavou orgánov, inštitúcií a väzieb, ktoré by zodpovedali novému ľudovodemokratickému charakteru štátu.

Ako integrálna súčasť obnovenej ČSR malo Slovensko štátnu hranicu opäť s Poľskom, Maďarskom a Rakúskom, ku ktorým po pripojení Podkarpatskej Rusi (Zakarpatskej Ukrajiny) k ZSSR na základe čs.-sovietskej zmluvy z 29. 6. 1945 pribudla aj hranica s touto veľmocou. Význam jednotlivých úsekov hranice a ich hodnotenie sa odvíjali od vzájomných vzťahov Československa a týchto štátov, v bezprostredne povojnovom období tiež od bezpečnostnej situácie v prihraničných oblastiach.

Spoločná hranica so Sovietskym zväzom sa pokladala za jeden z oporných pilierov novej zahraničnej politiky ČSR, ktorej jadro tvorila čs.-sovietska zmluva z 12. 12. 1943. Utváranie novej hraničnej línie však od počiatku sprevádzal rad problémov. Súviseli najmä so snahou ZSSR zabezpečiť si ešte pred skončením prác delimitačných komisií jej čo najvýhodnejší priebeh a súčasne takmer hermetické uzatvorenie. Príslušníci Červenej armády „iniciatívne“ obsadzovali „sovietske“ obce a priestory, na cestách stavali závary a zátarasý a obmedzovali pohyb miestneho obyvateľstva.³

Týmito aktivitami Červenej armády sa zaoberali aj ústredné orgány štátnej správy v Bratislave a Prahe. Hodnotili ich ako akty „jednostranného vykladania hraničnej čiary medzi Slovenskom a Zakarpatskou Ukrajinou“⁴, respektíve ako „samovolný akt Rudé armády nespočívajúci na podklade oboustranného jednaní medzi SSSR a ČSR“.⁵ Československé ministerstvo zahraničných vecí dokonca v tejto záležitosti intervenovalo sovietskeho veľvyslanca v Prahe a maršala I. S. Koneva ako hlavného veliteľa vojsk Červenej armády v Československu, Maďarsku a Rakúsku. Isté uspokojenie situácie priniesla až ratifikácia spomenutej zmlu-

³Podľa spravodajskej správy 2. oddelenia čs. hlavného štábu z 24. 9. 1945 „Do obce Batfa dostavil se 23. IX. t. r. na strážnici finanční strážce ruský major a 4 vyšší důstojníci Rudé armády, kteří nařídili vystěhování slovenské fin. strážce z obce Batfa do obce Paleč. Dne 21. IX. t. r. měl určit vel. štábu Rudé armády demarkační čaru východní slovenské hranice, která by zahrnovala obce Komarovce, Prukša (Ptruksa – J. Š.), Selemence (Slemence – J. Š.) a Batfú ve prospěch SSSR.“ Podobne aj hlásenie, ktoré dostalo 1. oddelenie hlavného štábu uvádza: „Dne 21. a 23. září t. r. byly Rudou armádou v prostoru Čop obsazeny obce: Batfa, Galac, Komarovce, Palad, Velké Selemence a Prukša. Na cestě Kapušany – Batfa, asi 200 m východně Palova jsou umístěny zátarasý... Hranice v tomto prostoru jsou úplně uzavřeny.“ Vojenský historický archiv (ďalej VHA) Praha, f. MNO-PKM, čj. 2079 dův.hl.št./1.odd.1945.

⁴VHA Trnava, f.Štátny tajomník MNO-exp.Bratislava, kr. 11, č. 456/dôv. Správa prednosta Úradu št. taj. MNO exp. Bratislava pplk. M. Poláka adresovaná Predsedníctvu SNR z 20. 11. 1945.

⁵VHA Praha, f. MNO-PKM, čj.2079 dův.hl.št./1.odd.1945. Hlásenie prednosta 1. oddelenia hlavného štábu ministromi národnej obrany z 22. 11. 1945 o obsadzovaní slovenských obcí Červenou armádou – vyjadrenie generálneho tajomníka ministerstva zahraničných vecí dr. Heidricha.

vy o pripojení Zakarpatskej Ukrajiny k ZSSR v novembri 1945, spojená s požiadavkou rýchleho dokončenia delimitačných prác na východnej hranici Slovenska.

Spojenecký charakter mala v blízkej perspektíve nadobudnúť aj hranica s Poľskom. Nepriamo bol tento zámer vyjadrený už v dodatkovom protokole k čs.-sovietskej spojeneckej zmluve a ako jednu z hlavných úloh čs. zahraničnej politiky ho otvorene deklaroval Košický vládny program. V praktickej rovine boli však vzťahy medzi ČSR a Poľskom po skončení vojny značne napäté. Prispievali k tomu okrem iného spory o uznanie predmnichovskej hranice ČSR a obojstranné nároky na niektoré oblasti predvojnového Nemecka po posunutí poľsko-nemeckej hranice na líniu Odra-Nisa.

Nepokojná situácia sa v tejto súvislosti vytvorila aj na území severnej Oravy a severného Spiša. Časti týchto oblastí boli v roku 1920 rozhodnutím Najvyššej rady veľvyslancov, ktorá po 1. svetovej vojne určovala štátnu hranicu ČSR, pripojené k Poľsku a v roku 1939 sa stali súčasťou vtedajšej Slovenskej republiky. Po oslobodení v januári 1945 tu bola ustanovená čs. správna moc. Na základe svojej požiadavky obnovenia štátnej hranice z roku 1937 však vláda ČSR v máji 1945 tieto územia opäť odovzdala Poľsku. Nespokojnosť miestneho obyvateľstva s týmto rozhodnutím a príchod jednotiek poľskej milície a armády vytvárali v mnohých obciach konfliktnú a výbušnú atmosféru.⁶

Na severovýchodnom úseku hranice zvyšovali napätie aj rôzne ozbrojené skupiny, ktoré už od leta 1945 prenikali na slovenské územie z juhovýchodného Poľska a zo Zakarpatskej Ukrajiny. Išlo predovšetkým o skupiny banderovcov a iných príslušníkov tzv. Ukrajinskej povstaleckej armády (UPA).

Zložitá situácia bola aj na južnej hranici Slovenska. Maďarsko a Rakúsko patrili do skupiny porazených štátov a vojnový stav medzi nimi a Československom nebol ešte skončený.⁷ Protokol o prímerí, ktorý Maďarsko podpísalo 20. 1. 1945 s veľmocami protifašistickej koalície okrem iného uznával čs.-maďarskú hranicu z roku 1937 a naopak, odmietol platnosť záverov Viedenskej arbitráže z novembra 1938, ako aj nasledujúcich okupačných aktov Maďarska voči Slovensku. Reminiscencie predvojnových územných ambícií Maďarska a jeho vojnová úloha ako spojencu hitlerovského Nemecka však v čs.-maďarských vzťahoch dlho pretrvávali. Medzi najcitlivejšie problémy sa v tomto kontexte zaradila československá požiadavka transferu maďarskej komunity z južných regiónov Slovenska, respektíve otázka vzájomnej výmeny obyvateľstva.

Obnovená bola tiež pôvodná štátna hranica s Rakúskom. Ku Slovensku sa opäť pričlenili obce Devín a Petržalka, ktoré po anexii Rakúska protokolom o určení hranice medzi Nemeckou ríšou a Československom z 30. 11. 1938 pripojil k územiu ríše.

Na teritóriu Maďarska boli po vojne rozmiestnené okupačné vojská Červenej armády a do okupačnej zóny ZSSR v Rakúsku patrili oblasti pozdĺž celej čs.-rakúskej hranice. Sovietske okupačné orgány už krátko po skončení vojny povolili postupnú obnovu maďarskej a rakúskej pohraničnej stráže, ale zároveň naliehali na čs. štátnu správu, aby zabezpečila v čo najkratšom čase obsadenie a ochranu hranice s oboma štátmi, predovšetkým však s Rakúskom. Ako hlavný dôvod uvádzali jej narušenie osobami, ktoré sa usilovali preniknúť z Československa cez územie obsadené Červenou armádou do okupačných zón USA, Veľkej Británie a Francúzska.

Základné riadiace a výkonné prvky ochrany štátnej hranice sa formovali na postupne oslobodzovanom území Slovenska v podstate od prelomu rokov 1944 – 1945 ako súčasť preberania moci a budovania nového štátneho aparátu. Išlo predovšetkým o sieť pohraničných úradov Finančnej stráže a pohraničných staníc četníctva (žandárstva), ktorá tvorila jadro predmnichovského modelu ochrany hranice a ktorej kontinuita bola de facto zachovaná aj počas existencie vojnového slovenského štátu. V nadväznosti na obdobie Slovenského národného povstania

⁶Pozri hlásenia orgánov vojenského obranného spravodajstva a niektorých národných výborov obcí na severnej Orave a severnom Spiši. VHA Praha, f. MNO-PKM, čj. 80093/Taj. oper. 1945.

⁷Vojnový stav medzi ČSR a Maďarskom sa skončil vo februári 1947 a medzi ČSR a Rakúskom až v roku 1955.

preberali obnovu činnosti a riadenie týchto zložiek na oslobodenom území orgány Slovenskej národnej rady, zároveň sa začal aj proces utvárania novej podoby bezpečnostných štruktúr.

Už 23. 2. 1945 schválilo Predsedníctvo SNR nariadenia, podľa ktorých boli rozpustené všetky doterajšie formácie žandárstva a polície a v rámci pôsobnosti poverenia pre veci vnútorné sa pre bezpečnostnú službu vytvoril vojensky organizovaný zbor – Národná bezpečnosť (NB). Po čiastočných zmenách organizačnej štruktúry NB počiatkom mája 1945 tá zahŕňala Hlavné veliteľstvo NB v Bratislave, dvadsať oblastných veliteľstiev NB a miestne a pohraničné stanice NB. V rozdelení agendy na poverenie pre veci vnútorné sa otázkami NB všeobecne zaoberalo 1. oddelenie a otázkami činnosti pohraničných kontrolných staníc 3. oddelenie III. odboru (bezpečnostného).⁸

Národná bezpečnosť na Slovensku sa vyvíjala a plnila úlohy v podstate samostatne a nezávisle od bezpečnostných zložiek v českých krajoch, kde bol – po prechodnom období spoločnej existencie „starých“ a „revolučných“ bezpečnostných formácií – výnosom ministerstva vnútra z 30. 6. 1945 vytvorený jednotný Zbor národnej bezpečnosti (ZNB) na čele s Hlavným veliteľstvom ZNB v Prahe (útvár ZNB 9600). Koordinácia činnosti obidvoch zložiek bola zabezpečovaná prostredníctvom rokovaní zástupcov ministerstva a poverenia pre veci vnútorné (od januára 1946 poverenia vnútra), NB a ZNB, vysielaním styčných dôstojníkov a výmenou tzv. študijných delegácií.⁹

V lete 1945 sa novo upravila aj otázka riadenia Finančnej stráže na Slovensku. Vedenie jej agendy a riešenie služobných záležitostí sa stalo úlohou 2. oddelenia I. odboru poverenia financií.¹⁰ Základnú organizačnú štruktúru Finančnej stráže tvorili hlavné inšpektoráty, inšpektoráty a oddelenia.

Zložitá povojnová situácia, pretrvávajúci vojnový stav ČSR s Maďarskom, Rakúskom a Nemeckom, tlak sovietskych politických a vojenských predstaviteľov na uzavretie hranice s týmito štátmi, ako aj úsilie československej vlády zviditeľniť obnovenú štátnu suverenitu viedli v súhrne k prijatiu radikálnych opatrení na ochranu hranice, k jej zabezpečeniu jednotkami novoformovanej čs. armády.

Už krátko po reorganizácii 1. čs. armádneho zboru v ZSSR na 1. čs. armádu, 23. mája 1945, vydal jej veliteľ armádný generál K. Klapálek – na základe nariadenia náčelníka hlavného štábu MNO – operačný rozkaz č. 127 o presune jednotlivých zväzkov do pohraničných oblastí. Ochranou južnej hranice Slovenska (zmyslom rozkazu bolo zabezpečiť predovšetkým úseky hranice s tými štátmi, s ktorými bola ČSR vo vojnovom stave) poveril 2. a 4. pešiu divíziu (bývalú 2. a 4. brigádu zboru). Rozhodujúcu časť hranice od Bratislavy po Kráľovský Chlmec mala obsadiť 2. divízia a 4. divízií bol pridelený úsek od Dačíc na južnej Morave po Bratislavu.¹¹

Podľa nariadenia veliteľa 2. divízie z 29. 5. 1945 mal tento zväzok plniť úlohu silami peších plukov 12, 25 a 26 (pluky v tomto čase disponovali len jedným práporom s dvoma rotami samopalníkov a jednou rotou ťažkých guľometov), 2. protitankového delostreleckého oddielu, ženijného práporu a prieskumnej roty. Zostavu zaujali v pridelenom úseku takto: peší pluk 12 od Bratislavy (mimo) po Vámosmikola (vrátane), prieskumná rota od Vámosmikola po Koláry (vrátane), peší pluk od Koláry po Rožňavu (mimo) a peší pluk 25 od Rožňavy po Čop (vrátane).¹² V týchto priestoroch mali jednotky vykonávať prieskumnú a hliadkovú činnosť, brániť pokusom o ilegálne prekračovanie štátnej hranice či neoprávnené vyvážanie majetku a poskytovať ozbrojenú asistenciu orgánom štátnej správy, respektíve príslušníkom Finančnej stráže.¹³

⁸RÁKOŠ, E. – RUDOHRADSKÝ, Š.: Slovenské národné orgány 1943-1968. Bratislava 1973, s. 429 – 430.

⁹KROUPA, V.: Sbor národní bezpečnosti 1945 – 1948, c. d., s. 76 – 77.

¹⁰RÁKOŠ, E. – RUDOHRADSKÝ, Š.: c. d., s. 378.

¹¹VHA Praha, f.MNO-hl.št., čj. 6/Taj.1.odd. 1945 a VHA Praha, f.MNO-hl.št., čj. 0494/Taj.4. odd.1945 a 0495/Taj.4. odd. 1945.

¹²VHA Praha, f.MNO-hl.št., čj. 245/Taj. oper. 1. odd. 1945.

¹³Tamže.

Úloha 4. divízie bola bezprostredne po skončení jej presunu z Čiech (v čase reorganizácie 1. čs. armádneho zboru na 1. čs. armádu bola sústredená v Prahe) zmenená. V priestore Bratislava-Stupava ju zastihol rozkaz brigádneho generála M. Markusa ako veliteľa vojenskej oblasti 4 (VO 4), ktorá zahŕňala teritórium Slovenska, o preskupení síl určených na ochranu hranice.

Rozkaz upresňoval otázku zabezpečenia hranice Slovenska tak, aby zohľadňovala aj požiadavky pokračujúcej výstavby vojenskej štruktúry na jeho teritóriu.¹⁴ Pravdepodobne však vychádzal tiež zo záverov rokovania ministra národnej obrany arm. gen. L. Svobodu s maršalom I. S. Konevom 1.6.1945, na ktorom boli konzultované niektoré aspekty súhrnného plánu ochrany hranice čs. armádou.¹⁵

Ochrana hranice s Maďarskom a Rakúskom bola opäť pridelená 2. a 4. divízii. Najexponovanejší úsek – podľa hodnotenia veliteľa VO 4 – od moravsko-slovenského pomedzia po rieku Hron mala obsadiť 4. divízia a časť hranice od Parkána (dnes Štúrovo) po Čop zostala v pôsobnosti 2. divízie. V nadväznosti na postupné zaujímanie priestorov a posádok mierovej dislokácie VO 4 sa potom do plnenia úloh pri ochrane hranice mali zapájať ďalšie jednotky, predovšetkým novoformované útvary 9. a 10. pešej divízie na západnom a východnom Slovensku.¹⁶

Práve vývoj v týchto oblastiach, ako aj napätá situácia v severnom pohraničí si však už v júli 1945 vyžiadala prijatie nových bezpečnostných opatrení. Na základe správ o prenikaní ozbrojených skupín osôb z Rakúska, ako bolo oficiálne oznámené, vydal 14. 7. 1945 veliteľ VO 4 rozkaz na posilnenie ochrany západného úseku južnej hranice Slovenska. Uložil v ňom 4. protitankovej brigáde a pešiemu pluku 39 z 9. pešej divízie zabezpečiť dôležité hraničné prechody, a to vyčlenením dvoch strážnych oddielov v sile roty, pokiaľ možno v plných vojnových počtoch. Strážny oddiel postavený z tretieho práporu pešieho pluku 39 mal byť umiestnený v Malackách a strážny oddiel 4. protitankovej brigády v Devínskej Novej Vsi. Ich úlohou bolo strážiť hraničné pásmo od rieky Moravy pri obci Kúty po Devín.¹⁷

Takmer súčasne vydal veliteľ VO 4 aj rozkaz na zabezpečenie ochrany severnej hranice Slovenska. Posádkovému veliteľstvu v Žiline (túto úlohu plnilo veliteľstvo 4. pešej divízie) nariadil postaviť dve strážne jednotky, jednu z pešieho pluku 41 v počte 300 – 400 mužov s veliteľstvom v Čadci a druhú z príslušníkov pešieho pluku 16 v počte 500 – 600 mužov a s veliteľstvom v Dolnom Kubíne. Obe jednotky mali byť organizované ako prápory s tromi pešími rotami a jednou guľometnou rotou. Strážny prápor v Čadci mal vysunúť jednu rotu do obce Skalité a jednu do Starej Bystrice, strážny prápor z Dolného Kubína potom jednu rotu do obce Trstená a jednu do Oravskej Polhory.¹⁸

Veliteľovi 10. divízie bolo ďalej nariadené zabezpečiť posilnenie Finančnej stráže v priestore Javorina a Spišská Stará Ves jednou strážnou rotou s dvoma čatami zloženými z príslušníkov pešieho pluku 37. Na ochrane severnej hranice Slovenska sa mal podieľať aj motorizovaný pohotovostný oddiel od 2. divízie dislokovaný do Kežmarku.¹⁹

Uvedené opatrenia reagovali predovšetkým na informácie o možnom narušení hranice jednotkami poľskej armády v súvislosti s už spomenutým odovzdávaním časti územia hornej Oravy a horného Spiša do poľskej správy. Postup strážnych, respektíve zabezpečovacích jednotiek čs. armády pre takýto prípad upresňovalo nariadenie veliteľa VO 4 z 25. 7. 1945. Okrem iného sa v ňom uvádzalo: „...3) V prípade vstupu poľských jednotiek na územie ČSR z r. 1938 (predmíchovské) upozorní veliteľ zaistovacej jednotky (dôstojník) so zástupcom nár. výboru,

¹⁴Pozri ŠTAIGL, J.: Organizačná a dislokačná výstavba čs. armády na Slovensku v rokoch 1945-1950. In: Vojenské obzory, 2, 1995, príloha H, s. 93 – 94.

¹⁵Vojenské dějiny Československa, c. d., s. 89.

¹⁶VHA Praha, f. MNO-PKM 195, čj. 60037, príloha č. 1.

¹⁷VHA Praha, f. MNO-hl.št., čj. 80098/Taj. oper. 1. odd. 1945.

¹⁸VHA Praha, f. MNO-hl.št., čj. 80286/Taj. oper. 1. odd. 1945 a VHA Trnava, f. VO-4, kr. 1, čj. 80093

¹⁹VHA Praha, f. MNO-PKM 1945, čj. 80093/taj. oper. a VHA Trnava, f. VO-4, kr. 34, čj. 80351.

že vkročili na územie čsl. štátu, ale nepúšťa sa s nimi v boj, keby postupovali ďalej. Je záujmom, aby nebolo krvoprelatie, nakoľko vec sa vyrieši medzinárodne. 4) Zamedziť akýmkoľvek incidentom z našej strany, čo by mohlo viesť Poliakov k provokácii (prekročiť hranice)...“²⁰

Bezpečnosť hranice na severe Slovenska poľská armáda priamo neohrozila. Ako uvádza prehľad správ 2. oddelenia hlavného štábu k 13. 8. 1945 „Polské jednotky, ktoré obsadily poľské území zabrané Slovenskom po porážke Polska 1939, nikde predmichovské štátné hranice neprekročily.“²¹ Po istom uvoľnení napätia v týchto oblastiach došlo preto počiatkom augusta k zníženiu počtu strážnych jednotiek čs. armády a ich preskupeniu. V novej zostave však boli nútené v priestore Čadca-Oravská Polkava niekoľkokrát zasiahnuť proti formáciám poľskej Armije Krajowej, ktoré sa pokúšali preniknúť na slovenské územie.

Úlohy vojenských jednotiek pri zabezpečovaní ochrany štátnej hranice sa postupne obmedzovali aj na iných úsekoch, a to ako na Slovensku, tak v rámci celej ČSR. Súčasne sa pripravovala obnova mierového systému ochrany hranice podľa jeho predvojnového modelu. Po rokovaníach zástupcov MNO, ministerstva vnútra a ministerstva financií nariadilo 31. 8. 1945 ministerstvo národnej obrany vytvorenie štvorsledovej zostavy ochrany hranice. Prvý sled predstavovala Finančná stráž uzatvárajúca predovšetkým hraničné prechody, druhý pohraničné stanice ZNB a Národnej bezpečnosti, tretí asistenčné oddiely vojenských jednotiek dislokovaných v blízkosti hranice a štvrtý, ako záloha, rýchle divízie jednotlivých vojenských oblastí.²² V prípade vyhrotenej situácie a nebezpečenstva ohrozenia hranice vo väčšom rozsahu, respektíve po vyhlásení stavu brannej pohotovosti štátu, mala byť na základe platného vládneho nariadenia z 23. 10. 1936 aktivovaná Stráž obrany štátu.²³ Organizačné opatrenia, ktoré nesmerovali k priamej ochrane hranice, ale sledovali zabezpečenie pokoja a poriadku v pohraničí, sa nazývali „Zabezpečenie pohraničného územia“ (ZPÚ).

Od jesene 1945 zabezpečovali bezprostrednú ochranu štátnej hranice Slovenska de facto už len orgány Finančnej stráže a pohraničné stanice Národnej bezpečnosti. Vojenské jednotky boli zo stráženia hranice stiahnuté alebo pomáhali – ako to bolo na severovýchodnom Slovensku, kde pokračovalo narušanie hranice skupinami banderovcov – pri plnení úloh ZPÚ.

Isté špecifikum predstavovali spoločné pohraničné hliadky príslušníkov československej a Červenej armády na hranici s Rakúskom a Maďarskom. Boli vytvorené na základe rokovaní čs. delegácie (arm. gen. L. Svoboda, náčelník hlavného štábu MNO div. gen. B. Boček, škpt. Korner a štátny tajomník ministerstva zahraničných vecí dr. V. Clementis) s maršalom Konevom a jeho štábom 10. 9. 1945 v Badene pri Viedni. Dôvodom bola skutočnosť, že „z Rakúska, Nemecka a Maďarska prechádzajú na naše územie vojaci v sovietskych uniformách, ktorí rekvirujú, vystupujú násilne a odvádzajú veci cez naše hranice“.²⁴ Nariadením náčelníka hlavného štábu MNO z 27.11.1945 bola zriadená aj vojenská kontrolná služba na hraničnom prechode v Bratislave. V spolupráci s Finančnou strážou mala vykonávať kontrolu

²⁰VHA Praha,, f.MNO-hl.št., čj.80191/taj.oper.2. odd. 1945.

²¹VHA Praha, f.MNO-hl.št., čj.1389/Taj. 2. odd. 1945.

²²Vojenské dejiny Československa, c. d., s.181.

Poznámka: V rámci tzv.zdokonalenej mierovej organizácie čs. armády, ktorá vstúpila do platnosti od 1. 10. 1945, bola na Slovensku 4. pešia divízia reorganizovaná na 4. rýchlu divíziu. Jej veliteľstvo sa súčasne premiestnilo z Ružomberka do Žiliny.

²³Stráž obrany štátu bola zriadená nariadením vlády ČSR č. 270 z 23. 10. 1936. Jej úlohou bola „ochrana neporušiteľnosti štátnych hraníc a nedotknuteľnosti štátného územia a spolupůsobení pri ochrane verejného poriadku, klidu a bezpečnosti.“ (Sborník dokumentů k dějinám Pohraniční stráže. Praha 1989, s. 10). Skladala sa z príslušníkov četníctva, policajných strážnych sborov, obecnej stráže bezpečnosti a vojenských osôb, ako aj z príslušníkov Finančnej stráže a osôb, ktoré mali postavenie inej verejnej stráže a boli podľa svojho služobného pomeru určené na výkon strážnej, policajnej alebo podobnej služby. SOŠ mala vojenskú organizáciu a aktivovala sa v čase bezprostredného ohrozenia vonkajšej bezpečnosti štátu. Po skončení 2. svetovej vojny sa účinnosť vládneho nariadenia o zriadení SOŠ a jej úlohách obnovila.

²⁴Citované podľa JŮN, L.: Pobyť Rudé armády na území Československa po květnu 1945 v jednacíh protokoleh první poválečné československé vlády (I.část). In: Slovanský přehled, 82, 1996, č. 3 – 4, s. 300.

„všech podezřelých osob, skupin a vozidel“ Červenej armády.²⁵ Hliadky boli zrušené koncom decembra 1945 v súvislosti s odsunom jednotiek Červenej armády z ČSR.

V júni 1946 sa zostava síl vyčlenených na ochranu hranice a ZPÚ čiastočne zmenila. Na základe dohody MNO, ministerstva vnútra a ministerstva financií bol spojený doterajší tretí a štvrtý sled. Vojenským jednotkám a útvarom dislokovaným v blízkosti hranice boli súčasne stanovené úlohy na „Zabezpečenie hranice“ (ZH) v čase akútneho ohrozenia vonkajšej bezpečnosti štátu. V atmosfére rozpadu protifašistickej koalície a rapidného zhoršovania vzťahov medzi ZSSR a ostatnými veľmocami sa v intenciách čs. zahraničnopolitickej a vojensko-politickej orientácie ťažisko týchto úloh sústreďovalo predovšetkým na čs.-nemeckú hranicu pozdĺž okupačných zón západných mocností a na hranicu s Rakúskom. Tu sa mala podľa nariadenia hlavného štábu MNO začať aj obnova pohraničných opevnení a ich príprava na obsadenie vojskom. Na slovenskom úseku štátnej hranice ČSR bola v tejto etape plánovaná obnova ôsmich ťažkých objektov a štyroch veliteľských stanovísk na tzv. bratislavskom predmostí²⁶ ako aj ďalších objektov od Devína po sútok Moravy a Dyje.²⁷

V rovnakom čase sa v českých krajoch uskutočnila zásadná reorganizácia jednotiek ZNB zodpovedných za stráženie štátnej hranice. Rozhodnutím ministerstva vnútra vznikli osobitné útvary ZNB určené výlučne na hraničnú službu. Pohraničné útvary ZNB, najskôr v sile plukov, potom ako samostatné prápory, boli podriadené Hlavnému veliteľstvu ZNB v Prahe a stráženie hranice prevzali od 1. 7. 1946. Týmto opatrením sa podstatne znížil význam Finančnej stráže, čo sa odzrkadilo v prehĺbení už dlhšie trvajúcich kompetenčných sporov medzi ministerstvom vnútra a ministerstvom financií o rozdelení zodpovednosti za ochranu hranice.

Na Slovensku zabezpečovala stráženie jednotlivých úsekov štátnej hranice naďalej predovšetkým Finančná stráž. Jej organizačná štruktúra v lete 1946 zahŕňala 6 hlavných inšpektorátov, 40 inšpektorátov, 161 oddelení a rad colných orgánov s celkovým počtom vyše 2000 osôb.²⁸ Početný stav príslušníkov pohraničných oddelení Národnej bezpečnosti neprevyšoval 500 osôb.²⁹ Čiastkové zmeny sa však udiali v riadení činnosti NB. Po reštrukturalizácii povereníctva vnútra v roku 1946 prešla organizácia správy NB, vrátane pohraničných staníc do pôsobnosti 1. oddelenia V. odboru (verejná bezpečnosť a administratívna polícia). Niektorými kompetenciami vo vzťahu k ich činnosti pritom disponovali aj ďalšie zložky povereníctva, najmä VI. odbor (spravodajský), na jeseň 1946 premenovaný na odbor „Z“ (štátna bezpečnosť a politické spravodajstvo). Práve výnosom jeho prednostu mjr. R. Viktorína z 10. 8. 1946 boli úlohy pohraničných staníc NB rozšírené o tzv. ofenzívne spravodajstvo.

Výnos nariadil „všetkým veliteľom pohraničných staníc Národnej bezpečnosti, aby upravili činnosť svojich orgánov hlavne na získanie správ z pohraničia a tiež z vnútrozemia toho-ktorého susedného štátu, na hraniciach ktorého sú ich veliteľstvá dislokované, okrem ZSSR, proti ktorému akékoľvek spravodajstvo prevádzkať zakazujem (podčiarknuté v origináli – J. Š.).“³⁰ Táto vonkajšia spravodajská činnosť mala byť organizovaná do hĺbky 30 km od vlast-

²⁵VHA Tmava, f.02160, kr. 1, čj. 1248/Dôv.hl.št.1. odd./1945.

²⁶Tzv. bratislavské predmostie tvoril priestor na pravom brehu Dunaja s obcou Petržalka až po vtedajšiu slovensko-rakúsku a slovensko-maďarskú hranicu. Na základe mierovej zmluvy s Maďarskom z februára 1947 bola slovensko-maďarská hranica čiastočne posunutá do maďarského vnútrozemia, čím sa priestor bratislavského predmostia rozšíril o terajšie obce Rusovce, Čuňovo a Jarovce.

²⁷VHA Tmava, f.VO-4, štáb-spisy, čj.77994 taj.1. odd.1947 a Slovenský národný archív (ďalej SNA) Bratislava, f.PV-všeobecný odbor, III/4, č.7688/48, kr. 252.

²⁸Archív Ministerstva vnútra (ďalej AMV) SR Nitrianska Streda, f.6/PS, kr.3, inv.j.304 a kr.1, inv.j.71.

Poznámka: Plánovaný počet príslušníkov Finančnej stráže na Slovensku podľa platných tabuliek z roku 1938 bol 2460 osôb. V správe veliteľstva vojenskej oblasti 4 z konca roka 1946 sa uvádza, že na dosiahnutie „systemizovaného“ počtu Finančnej stráže chýba asi 350 osôb. VHA Tmava, f.VO-4, štáb-spisy, čj.75156/taj. 1946.

²⁹AMV SR Nitrianska Streda, f.6/PS, kr.3, inv.j. 359.

³⁰AMV SR Nitrianska Streda, f.P-2, kr.4, inv.j.118.

nej hranice a jej cieľom bolo získavať informácie o hospodárskych, politických, spoločenských a vojenských otázkach vývoja susedných krajín.

Problematickou ochrany štátnej hranice ČSR sa 7. 12. 1946 zaoberala Najvyššia rada obrany štátu (NROŠ), ktorá posudzovala aj možnosť zúženia zodpovednosti za jej organizovanie z doterajších troch na dva rezorty – na MNO a ministerstvo vnútra. Prijala záver, že najoptimálnejším variantom ochrany hranice v čase mieru by bolo „vytvoření jednotných pohraničních strážních jednotek v resortu ministerstva vnitra, jejichž základem by byly pohraniční útvary SNB a do nichž by mohla být zčásti převedena finanční stráž (mladší osoby)“.³¹ Ako dočasné riešenie sa navrhovalo vytvoriť novú zostavu pohraničných útvarov ZNB na južnej hranici Moravy a zriadiť pohraničné útvary ZNB na Slovensku.

Koncepcné a praktické otázky realizácie záverov NROŠ prerokovala v prvej polovici roka 1947 medziministerská pohraničná komisia zložená zo zástupcov MNO, ministerstva vnútra a ministerstva financií.³² Kľúčový problém, pre ktorý boli rokovania napokon aj prerušené, predstavovalo kategoricky odmietavé stanovisko ministerstva financií k predpokladanému zrušeniu Finančnej stráže. Ministerstvo vnútra však už v marci 1947 poverilo Hlavné veliteľstvo ZNB v Prahe prípravou návrhu na vytvorenie jednotného Pohraničného zboru ZNB. Súčasne odporučilo poverenictvu vnútra, aby organizáciu pohraničných orgánov NB na Slovensku predbežne prispôbilo organizačnej štruktúre pohraničných útvarov ZNB v Čechách a na Morave.

Aktivita ministerstva vnútra priamo súvisela so skutočnosťou, že vo februári 1947 bol do Ústavodárneho národného zhromaždenia predložený návrh zákona o národnej bezpečnosti, ktorého schválením sa mal uzatvoriť proces budovania nového bezpečnostného aparátu povojnovej ČSR. Jadrom návrhu bola kodifikácia vzniku Zboru národnej bezpečnosti s pôsobnosťou na celom území štátu a zodpovedajúceho aj za strázenie štátnej hranice.

Zákon o národnej bezpečnosti bol schválený 11. 7. 1947 ako zákon č. 149/1947 Zb. Okrem iného deklaroval, že Národná bezpečnosť na Slovensku sa stáva súčasťou ZNB, pričom zdôraznil prísne centralizovaný charakter ZNB a jednotnosť jeho velenia na čele s hlavným veliteľstvom pri ministerstve vnútra. Hlavného veliteľa ZNB menoval prezident republiky na návrh vlády. Najvyšší veliteľský orgán ZNB na Slovensku malo predstavovať zemské veliteľstvo ZNB pôsobiace v rámci poverenictva vnútra, ale podriadené hlavnému veliteľstvu v Prahe. Zemského veliteľa ZNB na Slovensku menovala vláda ČSR na základe návrhu povereníka vnútra schváleného ministrom. Zákon ďalej uvádzal, že „minister vnitra stanoví, a to pokud jde o Slovensko po vyjádření pověřence vnitra, podrobnosti organizace Sboru.“³³

V čase prípravy uvedených zmien v organizácii ochrany štátnej hranice ČSR sa na Slovensku pozornosť opäť sústreďovala na jej severovýchodnú časť, kde pokračovalo prenikanie banderovcov do slovenského vnútrozemia. Do plnenia úloh zosilneného ZPÚ boli v roku 1946 nasadené v podstate všetky bojaschopné jednotky VO 4 a niektoré vojenské útvary z Moravy. Spolu išlo o štrnásť peších práporov, jeden delostrelecký oddiel, letku lietadiel a samostatnú bojovú skupinu Ocel, ktorá sa neskôr premenovala na skupinu Teplice.³⁴ V lete 1947, keď aktivita banderovcov vrcholila a rozšírila sa aj na stredné a západné Slovensko, bola uvedená zostava vojsk doplnená o ďalšie jednotky z českých posádok. Na Slovensko sa presunuli tiež rôzne formácie ZNB, predovšetkým novosformovaný pluk ZNB „Sloven-

³¹Sborník dokumentů k dějinám Pohraniční stráže, c. d., s. 27.

³²Jedným z podkladových materiálov komisie bol list MNO ministrovi financií, ktorý upozorňoval na zlý stav strázenia hranice a zdôrazňoval, že „Zájem obrany státu vyžaduje, aby dosavadní způsob střežení hranic v míru a jejich obrany za války byl podroben revizi...“ MNO ďalej prezentovalo názor, že treba vytvoriť pohraničný zbor, ktorý by sa stal „jednotným vycvičeným a veliteľsky již v míru vybaveným rámcem SOS, jejíž aktivování v době ohrožení státu by tím bylo zjednodušeno a urychleno, čímž by stoupla i její hodnota pro účely obrany státu“. VHA Praha, f.MNO-hl.št., čj.11300 Taj.1. odd.1947.

³³Citované podľa KROUPA, V.: Cesta k lidové bezpečnosti. Praha 1975, s. 42.

³⁴Bližšie FIALA, J.: Zpráva o akci B. Praha 1994, s. 71 – 104.

ska“ (útvár 9168).³⁵ Rozkazom Hlavného veliteľstva ZNB v Prahe z 25. 6. 1947 bolo stanovené, že tento pluk zabezpečí „lineárne střežení státních hranic v úseku: státní hranice ČSR a SSSR a až po řeku Poprad severovýchodně od Lubotína v hloubce celního pásma“.³⁶ Ochranu štátnej hranice mal vykonávať podľa rozkazov operačného veliteľa vojenských jednotiek nasadených proti banderovcom a dohode s oblastným veliteľom NB a hlavným inšpektorom Finančnej stráže, a to v zmysle platného služobného poriadku pre pohraničné útvary ZNB v Čechách a na Morave, ako aj rozkazu ZNB-útváru 9600 pre zosilnené stráženie štátnej hranice č.j.I-1890/dôv.1946 z 26. 10. 1946.

Zosilnenie ochrany slovensko-poľskej hranice v tomto čase ovplyvnila aj žiadosť poľského MNO zo 14. 4. 1947, aby v súvislosti s prípravou a realizovaním akcie „Wisla“, t. j. vysídlením obyvateľstva ukrajinskej národnosti z juhovýchodných oblastí Poľska, zabezpečila čs. armáda hranicu tak, aby na územie ČSR nemohli preniknúť „nežiadúce živly“.³⁷ V dňoch, keď poľské orgány akciu „Wisla“ uskutočňovali – od 28. 4. do 28. 7. 1947 – mali podľa poľských prameňov čs. ozbrojené sily spolu so sovietskou armádou „blokovať“ hranicu Poľska od Brestu na severe po Nowy Sacz, respektíve Vysoké Tatry na juhu.³⁸

Po preniknutí hlavných síl UPA cez zostavu ZPÚ do jej tyla ochrana slovensko-poľskej hranice evidentne strácala na význame. Podľa názoru hlavného štábu MNO sa stalo slovensko-poľské pohraničie vedľajším priestorom akcií, ktoré sa presunuli do vnútrozemia.³⁹ Koncom leta 1947, v záverečnej etape likvidácie banderovcov na Slovensku i v Poľsku, však úsilie zabrániť prenikaniu ich skupín cez hranicu opäť zosilnelo. Operačný rozkaz hlavného štábu MNO z 19. 9. 1947 nariadil veliteľovi VO 4 uzatvoriť, v spolupráci s veliteľom pluku ZNB „Slovensko“, slovensko-poľskú hranicu od moravsko-slovenského pomedzia až po hranicu so ZSSR.

Podľa rozhodnutia veliteľa VO 4 div. gen. M. Širicu mali časť hranice od moravsko-slovenského pomedzia po čiaru kóta 2503 Rysy – Štrba uzatvoriť dve pešie rotý 4. rýchlej divízie posilnené jedným práporom pluku ZNB „Slovensko“ a príslušníci pohraničných oddelení Národnej bezpečnosti v Žiline a Ružomberku. Uzatvorením hranice od tejto čiaru na východ bola poverená 10. pešia divízia, a to silami piatich peších rôt spolu s dvoma práporami ZNB a príslušníkmi pohraničných oddelení NB v Humennom, Bardejove, Levoči a Michalovciach. Línia oddeľujúca zostavu jednotiek v zosilnenom strážení hranice od činnosti zoskupenia, ktoré pokračovalo v likvidovaní banderovcov vo vnútrozemí, išla po spojnici Makov – Turzovka – Žilina – Varín – Terchová – Zázrivá – Kral'ovany – Ružomberok – Liptovský Sv. Mikuláš – Kráľova Lehota – Štrba – Poprad – Levoča – Spišské Podhradie – Prešov – Kapušany – Hanušovce – Vranov n. Topľou – Strážske – Michalovce – Sobrance.⁴⁰

V polovici októbra vláda schválila návrh MNO, aby stiahnutie zvyškov skupín UPA na území ČSR prevzali jednotky ministerstva vnútra. V dôsledku tohto rozhodnutia sa vojenské útvary postupne vracali do mierových posádok. Úlohami zosilneného stráženia slovensko-poľskej hranice bol opäť poverený pluk ZNB „Slovensko“. Veliteľstvo pluku bolo umiestnené v Poprade, prvý prápor (útvár 8178) bol dislokovaný v Humennom a druhý prápor (útvár 8188) v Dolnom Kubíne s odlúčenými jednotkami v Trstenej, Hladovke, Zuberici, Námestove, Lokci, Novej Bystrici a Liptovskom Sv. Mikuláši.⁴¹ Pluk plnil úlohy až do 16. 4. 1948, kedy bol rozpustený.⁴²

³⁵Tamže. s. 105 – 118.

³⁶Sborník dokumentů k dějinám Pohraniční stráže, c. d, s. 128.

³⁷MISŁO, E.: Akcja „Wisla“. Warszawa 1993, s. 89.

³⁸Tamže, s. 27.

³⁹FIALA, J.: c. d., s. 128.

⁴⁰AMV SR Nitrianska Streda, f.6/PS, kr.1, inv.j. 19.

⁴¹AMV SR Nitrianska Streda, f.6/PS, kr.1, inv.j. 71.

⁴²AMV SR Nitrianska Streda, f.6/PS, kr.2, inv.j. 235.

Napätie a konfliktná atmosféra sa od začiatku roka 1947 stupňovali aj na južnej hranici Slovenska. Súviselo to najmä s niektorými sprievodnými javmi presídľovania občanov maďarskej národnosti do českého pohraničia (rabovanie, lúpeže, odvážanie majetku za hraničnú čiaru a pod.), na ktorých sa podľa oficiálnych správ mali podieľať aj ozbrojené skupiny z Maďarska. Hlásenia Finančnej stráže a Národnej bezpečnosti pritom uvádzali, že aj maďarské pohraničné orgány „v plnej miere podporujú výčiny ozbrojených tlúp, dávajú im direktívy a pri ich prepadoch ich doprevádzajú“.⁴³ Ďalšie zostrovanie situácie sa navyše očakávalo po začatí vzájomnej výmeny obyvateľstva maďarskej a slovenskej národnosti medzi ČSR a Maďarskom na základe zmluvy z 27. 2. 1946. Z týchto dôvodov bolo vo februári 1947 aktivované ZPÚ v pásme 2. pešej divízie na južnom Slovensku. V posádkach Parkán, Levice a Rimavská Sobota boli pripravené posilové pešie roty, do obcí Pastovce, Bušince a Veľká n. Ipl'om prišli predsumuté strážne roty a v Lučenci bola umiestnená rota obrnených automobilov. Vojenské jednotky okrem toho posilnili stanice Finančnej stráže v obciach Kosihy n. Ipl'om, Čakanovce, Mačkaluk, Rárožská Mulač, Romkáň, Naprad', Husovo, Rimavská Seč, Studená, Jestice, Harmac a Abovce.⁴⁴

V apríli 1947, po uzatvorení novej dohody o výmene obyvateľstva, boli úlohy vojenských jednotiek v rámci ZPÚ na juhu Slovenska upresnené na „zaistenie bezpečnosti v priestoroch výmeny obyvateľstva a síce hlavne... na stráženie nemovitého majetku presídľencov v medziobdobí, kedy Maďari už budú zo svojich pôvodných usadlostí vysídlení a Slováci z Maďarska ešte na nich nebudú“.⁴⁵ Činnosť armády sa mala sústrediť predovšetkým do okresov Levice, Galanta a Komárno. Na pravidelnej medzirezortnej porade o ochrane štátnej hranice, ktorá sa konala v máji 1947 na veliteľstve VO 4 v Trenčíne, však zástupcovia Národnej bezpečnosti a Finančnej stráže hodnotili tieto opatrenia ako nedostačujúce a „otvorene prehlásili, že bez pomoci vojska nie sú schopní za terajšej situácie prevziať zodpovednosť za ochranu hraníc“.⁴⁶ Ale ich žiadosť o zvýšenie počtu pohotovostných a asistenčných jednotiek armády v južnom pohraničí veliteľstvo VO 4 zamietlo. Plnenie úloh v ZPÚ na juhu Slovenska vojenské jednotky skončili v auguste 1947.

V prvej polovici roka 1947 sa uskutočnila ako súčasť procesu prípravy novej mierovej organizácie čs. armády aj komplexná analýza otázok vojenskej ochrany a obrany štátnej hranice ČSR. V rámci nej vedenie armády novo formulovalo závery o strategickom význame jednotlivých úsekov hranice v dôsledku postupnej premeny sféry vplyvu ZSSR v strednej a juhovýchodnej Európe na organizovaný a dvojstrannými spojeneckými väzbami úzko prepojený mocenský blok s ťažiskom vojenského úsilia na línii, ktorá ho oddeľovala od západného „anglo-saského“ tábora. Medzi základné východiská týchto záverov patrilo okrem iného uzavretie čs.-poľskej spojeneckej zmluvy v marci 1947 a už spomínané podpísanie mierovej zmluvy s Maďarskom sprevádzané otvorenými náznakmi zo strany ZSSR, že Maďarsko sa v blízkej perspektíve stane „riadnym“ členom východného bloku.⁴⁷

V ucelenej podobe zhodnotil novú vojenskopolitickú a vojenskostrategickú situáciu ČSR vo vzťahu k potrebám ochrany štátnej hranice náčelník hlavného štábu MNO generál B. Boček na zasadnutí Armádného poradného zboru v marci 1947. Konštatoval, že: „Těžiště zajištění hranic je na západních hranicích, na nejkratších směrech severozápadních. Přechodně může mít větší význam i jihozápad.“ Ďalšie úseky hranice hodnotil v tom zmysle, že čs.-rakúska hranica až po Bratislavu zostáva naďalej „životným záujmom“ ČSR a že: „Důležitost slovensko-maďarské hranice pak postupně klesá od západu na východ.“ Úseky štátnej hranice

⁴³VHA Tmava, f.VO-4, štáb-spisy, čj.75292 taj.1. odd.1947.

⁴⁴VHA Tmava, f.VO-4, tylo, čj.292189/taj.aut.1947 a VHA Tmava, f.VO-4, tylo, čj.30208 Taj./1. odd. 1947.

⁴⁵VHA Tmava, f.VO-4, tylo, čj.292324/Taj.odsun.odd. 1947.

⁴⁶VHA Tmava, f.VO-4, štáb-spisy, čj. 76054/Taj.1. odd. 1947.

⁴⁷Bližšie ŠTAIGL, J.: Vojenskopolitické a vojenskostrategické postavení Slovenska po ukončení druhé světové války (1945 – 1946). In: Historický časopis, 40, 1992, č.6, s.690 – 692.

s Poľskom a Sovietskym zväzom pokladal za jednoznačne spojenecké. Z toho vyvodil záver, že „dnes, po výhodnejšom uskupení spojeneckých štátů, treba počítat s obranou predovšetkým severozápadní a jižní hranice až po Bratislavu.“⁴⁸

Uvedené závery predstavovali jeden z oporných pilierov návrhu hlavného štábu MNO na novú organizáciu čs. armády, ktorý okrem iného predpokladal výrazné zníženie počtu vyšších jednotiek na Slovensku v prospech vojenského zoskupenia v západných Čechách. Podľa jeho prvých variantov mali jadro organizačnej štruktúry vojsk VO 4 tvoriť len dva zväzky pechoty – 9. divízia na západnom a 10. divízia na východnom Slovensku. Hlavný štáb kalkuloval, že v nových geopolitických podmienkach a s prihliadnutím na meniacu sa koncepciu vojenskej obrany ČSR budú tieto jednotky postačovať na zabezpečenie vojenskej ochrany štátnej hranice Slovenska nielen v čase mieru, ale aj za mimoriadnej situácie.

Odlišné východiská a závery prezentoval návrh veliteľa VO 4 generála Širicu na nové usporiadanie vojskovej štruktúry na slovenskom území.⁴⁹ Bol spracovaný, ako sa konštatovalo v jeho úvodnej časti, „s ohľadom na úlohy armády v mieri, pri ZPÚ, ZH a v období prechodu do brannej pohotovosti štátu“. Zdôrazňoval, že: „V popredí všetkých týchto hľadísk je zaiste u 4. oblasti zreteľ na rýchly prechod do výdatného zaistenia hraníc s Maďarskom. V druhom rade javí sa nutnosť zaistiť severný pohraničný priestor proti vpádu ozbrojených band z Poľska, ktorých zreteľ potrvá iste len dočasne, do konsolidácie pomerov v Poľsku. V normálnych kľudných dobách záleží ešte na výpomoci vojska pri upevnení štátnej autority a zabezpečení poriadku, a to zasa predovšetkým na južnom pohraničí...“

Z pohľadu takto formulovaných priorit vojenského zabezpečenia Slovenska generál Širica navrhoval, aby na jeho teritóriu bolo rozmiestnených päť vyšších jednotiek pechoty, a to 9. pešia divízia na západnom Slovensku, 4. rýchla divízia na severnom Slovensku a tri horské brigády dislokované v priestoroch Šahy – Feladince, Linhartovce – Rožňava a v okolí Košíc. Tým mal byť získaný „veľký rámec rozmiestnenia vyšších jednotiek, do ktorého možno účelne vsadiť rozmiestnenie delostreleckých a iných útvarov...“

Zo zorného uhla plnenia úloh ZH veliteľ VO 4 upozorňoval: „javí sa mi nutným: 1) na južnom pohraničí pripraviť možnosť previesť ZH s celou 9. divíziou a so všetkými tromi horskými brigádami, 2) na severnom pohraničí pripraviť možnosť zásahu celou 4. rýchlou divíziou a valnou čiastkou dvoch horských brigád. Ostatné zretele predvídané pre normálne kľudné obdobie možno práve uvedeným obidvom hlavným požiadavkám ľahko prispôbiť.“ Tieto všeobecné operačné zámery krytu hranice (pojem, ktorý sa začal používať ako adekvátny pojem zabezpečenie hranice – J. Š.) Slovenska potom konkretizoval v nadväznosti na charakter terénu a možnosti ohrozenia a obrany jednotlivých jej úsekov.⁵⁰

Z uvedeného je zjavné, že zatiaľ čo v predstavách velenia čs. armády o novej organizačnej štruktúre vojsk na Slovensku prevažovali aspekty meniacej sa vojenskopolitickej konfigurácie Európy a ich vplyv na vojenskostrategické postavenie ČSR, v záveroch veliteľstva VO 4 dominovali predovšetkým operačné a taktické hľadiská. Konečná podoba nového organizačného a dislokačného usporiadania armády na Slovensku potom bola pravdepodobne výsledkom istého kompromisu medzi oboma prístupmi. V mierovej organizácii čs. armády, ktorá platila od 1. 10. 1947, zostal základný organizačný rámec VO 4 zložený zo štyroch vyšších vojenských jednotiek zachovaný. Najvýznamnejšou zmenou bola reorganizácia 2. pešej divízie na strednom Slovensku na 2. pešiu brigádu horského typu, pričom nevyhnutné zúženie jej dislokačného a záujmového priestoru pri plnení úloh ZPÚ a ZH išlo na úkor rozšírenia priestorov 9. a 10. pešej divízie.⁵¹

⁴⁸VHA Praha, f.MNO-hl.št., čj.12075/Taj.4. odd. 1947.

⁴⁹VHA Praha, f.MNO-hl.št., čj.11738/Taj.1. odd. 1947.

⁵⁰VHA Tmava, f.VO-4, štáb-spisy, čj.75887/taj.1. odd. 1947.

VHA Tmava, f.VO-4, štáb-spisy, čj.78262/taj.1. odd. 1947.

⁵¹Bližšie ŠTAIGL, J.: Organizačná a dislokačná výstavba čs.armády na Slovensku v rokoch 1945 – 1950, c. d., s. 98 – 99.

Tendencie unifikácie a centralizácie zložiek zodpovedných za stráženie hranice, negovania ich slovenských špecifik, ale aj prehodnocovania bezpečnostného charakteru hranice „na východ od Bratislavy“ sa definitívne presadili po mocenskom a štátnom prevrate vo februári 1948. Dôsledkom postupne realizovaných opatrení v podmienkach monopolu komunistickej moci a všestranného začlenenia ČSR do sovietskeho bloku, bola zásadná rekonštrukcia celého systému ochrany hranice, jeho vnútornej štruktúry i jednotlivých prvkov.

Už 27. februára bolo Hlavné veliteľstvo Národnej bezpečnosti na Slovensku premenované – podľa zákona č. 149/1947 Zb. – na Zemské veliteľstvo ZNB (ZV ZNB) a podriadené Hlavnému veliteľstvu ZNB pri ministerstve vnútra – tvaru 9600 Praha. Výkonom funkcie veliteľa ZV ZNB v Bratislave bol počiatkom marca poverený pplk. František Lipka. Podľa inštrukcií z HV ZNB ako jednu z prvých úloh nariadil spracovať plán tzv. bezpečnostných opatrení na slovensko-rakúskej hranici. Ich jadrom bolo zriadenie osobitného, vojensky organizovaného pohraničného útvaru ZNB, ktorý by zabezpečoval zosilnené stráženie hranice.

Útvar bol zriadený rozkazom ZV ZNB č. 56-3/dôv. z 20. mája 1948 ako Strážny oddiel ZNB s veliteľstvom v Bratislave. Jeho organizačnú štruktúru tvorilo 14 pohraničných staníc ZNB rozmiestnených od tzv. bratislavského predmostia⁵² po krajiniskú slovensko-moravskú hranicu. Oddiel bol podriadený veliteľovi ZV ZNB pri povereníctve vnútra (od 1. 4. 1948 patrila správa NB do pôsobnosti 1. oddelenia skupiny B odboru III. -Bezpečnosť).⁵³

Práve táto skutočnosť sa stala hlavným predmetom kritiky zo strany HV ZNB. To síce 25. mája bezpečnostné opatrenia na slovensko-rakúskej hranici schválilo, ale s výhradou, že treba zriadiť pohraničný prápor ZNB podriadený priamo ZNB-útvary 9600 Praha. V pôsobnosti HV ZNB malo byť aj menovanie veliteľa práporu a veliteľov rôť na základe návrhov ZV ZNB.⁵⁴ Tieto pripomienky zohľadňoval nový rozkaz veliteľa ZV ZNB v Bratislave z 12. 6. 1948 (č. 411/131-2/6-1948) o zriadení pohraničného práporu ZNB Bratislava-útvary 8178, a to dňom 15. 6. 1948. Zriadenie práporu bolo potvrdené výnosom ministerstva vnútra z 24. 8. 1948, ktorým bol ZNB-útvary 8178 súčasne zaradený, so spätnou účinnosťou od 1. júna, do veliteľskej, materiálno-správnej a účtovnej pôsobnosti ZNB-útvary 9600 Praha.⁵⁵

Organizáciu pohraničného práporu ZNB Bratislava, za ktorého veliteľa bol menovaný škpt. Štefan Pončák, tvorilo veliteľstvo, pomocné družstvo, tri pohraničné roty a jazdecká čata (pozri prílohu č. 1). Prápor mal plánovaných spolu 402 osôb, z toho 19 dôstojníkov, 374 gážistov ZNB mladšej služobnej triedy a 9 ošetrovateľov koní. Jeho služobný úsek bol ohraničený na západe slovensko-moravskou krajiniskou hranicou a na východe čiarou Rajka-Gútor (dnes Hamuliakovo). Dĺžka strážených hraníc bola 130,2 km a plošná rozloha úseku 721,78 km². Príslušníci práporu boli vyzbrojení pištoľami, puškami alebo samopalmi rôznych typov, v každej pohraničnej rote bolo ďalej plánovaných 9 ľahkých guľometov a 270 ručných granátov.⁵⁶

Základnou úlohou práporu bolo stráženie slovenského úseku štátnej hranice s Rakúskom. Príslušníci útvaru ju plnili v súčinnosti s Finančnou strážou, ale v samostatných hliadkach. V úseku práporu boli dva inšpektoráty FS – v Uhorskej (Záhorskej) Vsi a vo Veľkých Levároch a 12 oddelení FS – Gútove, Čuňove, Petržalke, Devínskej Novej Vsi, Devíne, Rusovciach, Jarovciach, Hochštetne (Vysokej pri Morave), Záhorskej Vsi, Suchohrade, Gajaroch a Moravskom Sv. Jáně.⁵⁷ V krátkom čase boli spracované v spolupráci s veliteľstvom pešieho pluku 39 v Bratislave aj nové plány ZPÚ. Počítali s použitím síl vyčlenených z peších práporov dislokovaných v Bratislave a Malackách.⁵⁸

⁵²Bývalé maďarské obce Dunacsun (Čuňovo), Horváthjáfalu (Jarovce) a Oroszvár (Rusovce) prevzala čs. správa v januári 1948 a v apríli 1948 bola v Rusovciach zriadená pohraničná stanica ZNB.

⁵³AMV SR Nitrianska Streda, f.P-2, kr.4, inv.j.122.

⁵⁴AMV SR Nitrianska Streda, f.6/PS, kr.2, inv.j.223.

⁵⁵AMV SR Nitrianska Streda, f.6/PS, kr.3, inv.j.297.

⁵⁶AMV SR Nitrianska Streda, f.6/PS, kr.2, inv.j.223.

⁵⁷AMV SR Nitrianska Streda, f.6/PS, kr.3, inv.j.304.

⁵⁸AMV SR Nitrianska Streda, f.6/PS, kr.2, inv.j.223.

Bezpečnostné úlohy na Dunaji zabezpečoval Plavebný oddiel ZNB v Bratislave, ktorý bol zriadený už koncom roka 1947. Jeho organizáciu tvorilo veliteľstvo a dve plavebné hliadky umiestnené v Bratislave a Komárne. K dispozícii mal štyri veľké a tri malé člny. Od februára 1948 bol oddiel po všetkých stránkach podriadený ZV ZNB v Bratislave.⁵⁹

Hlavné zmeny v systéme ochrany štátnej hranice Slovenska sa uskutočnili na základe zákona č. 275 Zb. z 2. 12. 1948, ktorým sa s účinnosťou od 1. 1. 1949 doterajšia pôsobnosť Finančnej stráže v colnom pásme prenášala – s výnimkou pomocnej služby na colných úradoch – na Zbor národnej bezpečnosti. Konkrétne otázky realizácie zákona boli upresnené výnosom ministerstva vnútra z 5. 1. 1949 a vykonávacím rozkazom Hlavného veliteľstva ZNB-útvary 9600 Praha čj.I-41 taj./1949 zo 7. 1. 1949. Rozkaz HV ZNB zdôrazňoval: „Převzetím výše uvedené působnosti FS pověřilo ministerstvo vnitřa dosavadní Pohraniční útvary SNB. Sloučením obou dosavadních sborů SNB a FS, střežících státní hranici vytvořil se nový jednotný sbor (Pohraniční stráž sboru národní bezpečnosti) dále jen Pohraniční stráž (PS) s úkolem střežit a zajistit státní hranici celé republiky Československé.“⁶⁰

Dňom 1. 1. 1949 bola štátna hranica ČSR podľa bezpečnostného charakteru a vojenského hodnotenie jej úsekov so susednými krajinami súčasne rozdelená na dve pásma: „Pásmo I (ZPÚ) zahrnující státní hranici čsl.-saskou od Nisy Zhořelecké, bavorskou, rakouskou a částečně maďarskou až po Parkáň (Štúrovo). Pásmo II, tj. úsek státní hranice čsl.-polské, sovětské a maďarské, mimo úsek Parkáň-Gutor, patří do pásma I.“⁶¹ Ochrana hranice v týchto pásmach sa odlišovala predovšetkým organizáciou pohraničných praporov ZNB a ich úlohami.

V pásme I, ako uvádzal spomenutý rozkaz HV ZNB, „převládají úkoly rázu vojenského. Z toho vyplývá vojenská organizace útvarů PS, dokonalá výzbroj, nutná pro samostatný boj pěších jednotek, dostatečné vybavení motorovými a spojovacími prostředky, umožňující velení a žádoucí přesuny útvarů. Služební úseky praporů PS se kryjí s úseky vyšších vojenských útvarů, se kterými spolupracují. Úseky rot PS jsou koordinovány s úseky asistenčních oddílů ČSA. Úsek čety nebudíž větší než 10 km. Sídla čet z taktických důvodů jsou v prostoru 2-3 km od státní hranice.“⁶²

Útvary PS v pásme II mali plniť „výhradně úkoly bezpečnosti a celní ochrany. Vojenská organizace zůstává u praporů a rot. Rotám jsou přímo podřízeny stanice PS, dislokované podle možnosti bezprostředně na státní hranici. Početní stavy stanic PS jsou různé podle místních, terénních a bezpečnostních poměrů. Velitelství rot a praporů v pásme II jsou početně slabší než v pásme I. Vybavení dopravními a spojovacími prostředky je pouze v nejnútnejší míře. Při určování služebních úseků rot v pásme II budiž přihlédnuto k hranicím ONV s nimiž roty PS spolupracují.“⁶³

Od 1. 1. 1949 zabezpečovalo ochranu a stráženie štátnej hranice Slovenska päť praporov Pohraničnej stráže ZNB, v pásme I prapor PS-útvary 6596 ako prečíslovaný a reorganizovaný pohraničný prapor ZNB-útvary 8178 a v pásme II štyri novozriadené prapory. Útvary boli po veliteľskej stránke podriadené oddeleniu PS (2. oddelenie) odboru BC (národnej bezpečnosti) na povereníctve vnútra, ktoré malo postavenie taktického veliteľstva Pohraničnej stráže ZNB na Slovensku. Po materiálnej stránke boli zaradené do pôsobnosti veliteľstva ZNB-útvary 9600 v Prahe. Oddelenie Pohraničnej stráže ZNB pri povereníctve vnútra používalo krycie označenie PS-útvary 6096 Bratislava. Prednosta oddelenia – do tejto funkcie bol menovaný pplk. Jozef Peterka – bol ako taktický veliteľ Pohraničnej stráže ZNB na Slovensku vo veciach výcviku, výchovy a výkonu služby podriadených útvarov „přimo a bezprostředně podřízen velitelství PS v Praze (dosud SNB-útvary 9600 Praha).“⁶⁴

⁵⁹AMV SR Nitrianska Streda, f.6/PS, kr.3, inv.j.359.

⁶⁰Sborník dokumentů k dějinám Pohraniční stráže, c. d., s. 51.

⁶¹Tamže.

⁶²Tamže.

⁶³Tamže, s. 51 – 52.

⁶⁴AMV SR Nitrianska Streda, f.6/PS, kr.3, inv.j.372.

Podstatu reorganizácie PS-útvary 6596 v Bratislave tvorilo zvýšenie počtu pohraničných rôt z troch na na šesť, čo súviselo s posunutím ľavej hranice služobného úseku útvaru až po rieku Ipeľ, respektíve po Štúrovo a s úsilím o výhodnejšie usporiadanie dislokačnej zostavy. Jednotlivé roty boli rozmiestnené takto: 1. rota (PS-útvary 5165) – Bratislava, 2. rota (PS-útvary 5265) – Devínska Nová Ves, 3. rota (PS-útvary 5365) – Vysoká pri Morave, 4. rota (PS-útvary 5465) – Moravský Sv. Ján, 5. rota (PS-útvary 5565) – Komárno a 6. rota (PS-útvary 5665) – Šamorín (pozri príloha č. 2). Návrh na zaradenie Plavebného oddielu ZNB do organizácie práporu, ktorý predložilo v decembri bývalé Zemské veliteľstvo ZNB v Bratislave (bolo zrušené v januári 1949) s odôvodnením, že oddiel plní rovnaké bezpečnostné úlohy,⁶⁵ nebol schválený. Novým veliteľom PS-útvary 6596 Bratislava sa stal kpt. Ľubomír Viktorin.

Prápory Pohraničnej stráže ZNB v pásme II sa formovali na báze dovtedajších úradovní Finančnej stráže – hlavné inšpektoráty FS sa pretvárali na veliteľstvá práporov, inšpektoráty FS na veliteľstvá rôt a oddelenia FS boli premenovávané na stanice PS. Týmto spôsobom boli zriadené prápory PS-útvary 6196 Liptovský Mikuláš, PS-útvary 6296 Prešov, PS-útvary 6396 Košice a PS-útvary 6496 Lučenec (pozri prílohy č. 2 a 3). Výstavbu práporov riadili „skúsení“ dôstojníci ZNB z útvaru 9600 Praha – v Liptovskom Mikuláši kpt. Jan Kulhánek, v Prešove por. Antonín Malý, v Košiciach por. Josef Padalík a v Lučenci por. Josef Krejčí. Od 1. 3. 1949 boli velením práporov poverení „spolahliví“ príslušníci Finančnej stráže zaradení do ZNB, a to PS-útvary 6196 inšpektor I. triedy Viktor Šurina, PS-útvary 6296 inšpektor I. triedy Bartolomej Kuchár, PS-útvary 6396 inšpektor II. triedy Ján Očenáš a PS-útvary 6496 inšpektor I. triedy Pavol Sládek. Od mája 1949 ich vo funkciách postupne nahrádzali „riadni“ dôstojníci ZNB.⁶⁶

Úrady Finančnej stráže na Slovensku boli oficiálne zrušené výnosom povereníctva financií č.6394-I/2-1949 zo 14. marca 1949 a reorganizácia celej zostavy stráženia hranice sa mala skončiť dňom 31.marca. K 15.4.1949 bolo v organizácii práporov Pohraničnej stráže na Slovensku spolu 20 pohraničných rôt, 22 čiat, 5 samostatných družstiev a 147 staníc PS. Z hľadiska počtu osôb vykonávalo stráženie hranice v pásme I 735 príslušníkov ZNB, z toho 326 prevzatých z Finančnej stráže a v pásme II 1312 príslušníkov ZNB, všetci bývalí „financi“. Spolu bolo do práporov Pohraničnej stráže ZNB na Slovensku zaradených 2047 osôb, ich plánovaný počet činil 2460 osôb.⁶⁷

V súvislosti s reorganizáciou síl ochrany štátnej hranice sa novo riešili aj otázky súčinnosti Pohraničnej stráže ZNB a armády. Najužšia súčinnosť sa organizovala v pásme I. Jej nový charakter vyjadrovala predovšetkým skutočnosť, že PS-útvary 6596 Bratislava bol po takticko-operačnej stránke podriadený veliteľstvu 9. pešej divízie v Nitre. To okrem iného zodpovedalo za prepojenie jeho plánov zosilnenej ochrany alebo obrany hranice s plánmi ZPÚ a ZH divízie a jej útvarov na juhozápadnom Slovensku. Súhlasom veliteľstva 9. divízie boli podmienené aj prípadné zmeny v organizácii a dislokácii práporu.⁶⁸

Vnútornú štruktúru systému stráženia a ochrany hranice doplnili pasové kontrolné stanice ZNB zriadené výnosom ministerstva vnútra č.27 taj/49-BP/6 z 25. 2. 1949. Ďalším výnosom ministerstva vnútra č.72 taj./49-BP/6 z 30. 4. 1949 sa s účinnosťou od 1.5. 1949 premenili na oddiely pasovej kontroly (OPK).⁶⁹ Na Slovensku patrili do pôsobnosti odboru BA (Štátna bezpečnosť) povereníctva vnútra.

Na riešení otázok bezpečnosti štátnej hranice sa istým spôsobom zúčastňovali aj bezpečnostní referenti okresných národných výborov a – po reorganizácii územného usporiadania a štátnej správy ČSR k 1. 1. 1949 – bezpečnostné referáty krajských národných výborov. Ich úlohou bolo okrem iného venovať pozornosť bezpečnostnej situácii v prihraničných oblastiach z hľadiska vyhodnocovania politických, hospodárskych, sociálnych a cirkevných pomerov a upozorňovať

⁶⁵AMV SR Nitrianska Streda, f.6/PS, kr.3, inv.j.359.

⁶⁶AMV SR Nitrianska Streda, f.6/PS, kr.3, inv.j.356.

⁶⁷AMV SR Nitrianska Streda, f.6/PS, kr.3, inv.j.359.

⁶⁸AMV SR Nitrianska Streda, f.6/PS, kr.4, inv.j.371.

⁶⁹Sborník dokumentů k dějinám Pohraniční stráže, c. d., s. 64.

na možné ohniská a zdroje zvýšeného napätia či nepokojov.⁷⁰ Smernicou poverenictva vnútra z 26. 4. 1949 potom boli poverení úlohami priamo „vo veci stráženia hraníc“. V spolupráci s okresnými veliteľmi ZNB mali prispievať k riešeniu pasovej a cudzineckej agendy, prípadov pašeráctva a iného nelegálneho prekračovania hranice, ale predovšetkým „všimáť si, či strázenie hraníc má, a ktoré nedostatky po stránke osobnej a vecnej a bezodkladne urobiť nápravu“.⁷¹

Činnosť všetkých prvkov systému ochrany hranice sa výrazne posilnila o úlohy spravodajského charakteru. Svedčí o tom počet a obsah spravodajských rozkazov oddelenia BC/PS poverenictva vnútra vydávaných od januára 1949.⁷² Usmerňovali predovšetkým spravodajské úlohy PS útvarov, a to smerom do vnútrozemia i k susedným štátom. Dôraz kládli, pochopiteľne, na spravodajskú činnosť voči Rakúsku, naďalej v nich však pretrvával aj záujem o spravodajské informácie z Poľska a Maďarska. Plnenie úloh spravodajského charakteru mali veliteľia práporov Pohraničnej stráže zabezpečiť pomocou siete spolupracovníkov-informátorov z radov miestneho obyvateľstva.⁷³

Vytvorený model ochrany štátnej hranice existoval len krátky čas. Už v máji 1949 sa objavili prvé „neoverené“ informácie o príprave jeho reorganizácie.⁷⁴ Po skončení bezpečnostných opatrení na štátnej hranici nariadených v súvislosti s konaním IX. zjazdu KSČ⁷⁵ ich potvrdil výnos ministerstva vnútra č.197 taj./1949-BP/6 z 2. 7. 1949 o úprave stráženia hranice ČSR dňom 15. 7. 1949.

Výnosom bolo stanovené, že: „1. Stráženie hranice na východ od rozhraní medzi kraji Karlovy Vary a Ústí nad Labem v pomezí čs.-nemeckém-poliském-sovetském-maďarském odnímať se dosavadní působnosti SNB útvaru 9600 a přenáší se do působnosti příslušných krajských velitelství národní bezpečnosti. 2/Stráženie štátní hranice na západ od rozhraní medzi kraji Karlovy Vary a Ústí nad Labem v pomezí čs.-nemeckém-rakouském po čáru tvořenou spojnici míst Malá Paka – Karlovianky – Dunakiliti (vých. Šamorína) podřizuje se přímé působnosti dosavadního SNB útvaru 9600 Praha.“⁷⁶ Ďalej sa nariad'ovalo zrušiť oddelenie PS odboru BC na poverenictve vnútra a štáby veliteľstiev práporov a rôt Pohraničnej stráže v úsekoch zaradených do pôsobnosti krajských veliteľstiev ZNB (KV ZNB). Im podriadené súčasti mali byť začlenené priamo do organizačnej štruktúry príslušných KV ZNB.

Uvedené zmeny sa však realizovali až k 31. 7. 1949. Týmto dňom boli na Slovensku zrušené veliteľstvá všetkých práporov a rôt PS ZNB v pásme II a ich pohraničné stanice prešli do pôsobnosti KV ZNB v Nitre, Žiline, Banskej Bystrici, Košiciach a Prešove.⁷⁷ Prápor Pohraničnej stráže s veliteľstvom v Bratislave (PS-útvár 6596) bol po všetkých stránkach (organizačnej, výkonu služby, personálnej a materiálnej) podriadený Hlavnému veliteľstvu ZNB-útváru 9600 v Prahe.⁷⁸ Kompetencie zrušeného oddelenia PS odboru BC na poverenictve vnútra prevzalo oddelenie PS odboru BC ministerstva vnútra.

⁷⁰AMV SR Nitrianska Streda, f.P-2, kr.2, inv.j. 41.

⁷¹AMV SR Nitrianska Streda, f.P-2, kr.2, inv.j. 51.

⁷²AMV SR Nitrianska Streda, f.6/PS, kr.3, inv.j.320.

⁷³AMV SR Nitrianska Streda, f.6/PS, kr.4, inv.j.379 a 388.

⁷⁴AMV SR Nitrianska Streda, f.6/PS, kr.4, inv.j. 371.

⁷⁵AMV SR Nitrianska Streda, f.P-2, kr.2, inv.j. 63.

⁷⁶AMV SR Nitrianska Streda, f.P-2, kr.3, inv.j. 83.

⁷⁷AMV SR Nitrianska Streda, f.6/PS, kr.4, inv.j. 416.

⁷⁸Táto podriadenosť sa v krátkom čase ukázala ako nepružná a nefunkčná. Navyše zbavila poverenictvo vnútra možnosti ovplyvňovať bezpečnostnú situáciu na slovensko-rakúskej hranici, za ktorú inak formálne zodpovedalo. Koncom októbra 1949 preto poverenictvo vnútra zaslalo ministerstvu vnútra list so žiadosťou, aby prápor Pohraničnej stráže v Bratislave bol opäť zaradený do jeho pôsobnosti. V liste sa okrem iného uvádzalo, že „veliteľ PS-útváru 6596 Bratislava podľa rozkazu svojho nadriadeného veliteľstva SNB-útváru 9600 Praha vôbec neinformuje poverenika vnútra, ktorý je zodpovedný za bezpečnosť na Slovensku, o bezpečnostných pomeroch na rakúskych hraniciach. Tedy na jednej strane je zodpovedný za bezpečnosť na Slovensku, na druhej strane však mu je odobratá právomoc disponovať bezpečnostným zborom, ktorý je nasadený na tak chúlóstivom mieste, z ktorého ponajviac je a môže byť narušovaná bezpečnostná hladina a pomery na Slovensku... Doterajšia prax ukázala, že PS-útvár 6596 Bratislava či už po stránke usmerňovania služby, po stránke personálnej, materiálnej, štátnobezpečnostnej nemôže za daného stavu byť na patričnej výške a to hlavne pre centralizačnú ťažkopádnosť.“ AMV SR Nitrianska Streda, f. P-2, kr.4, inv.122.

Reorganizáciu riadiach orgánov ochrany štátnej hranice zavŕšil výnos ministra vnútra č.231/OO-9-BP/6 zo 14. 11. 1949. Týmto dňom rušil odbory BC na ministerstve vnútra a poverenie vnútra, ktorých pôsobnosť prenášal – s výnimkou záležitostí Pohraničnej stráže – na novozriadené odbory VB ako Veliteľstvá Verejnej bezpečnosti v Prahe a Bratislave, priamo nadriadené krajským veliteľstvám ZNB. Pôsobnosť zrušeného odboru BC na ministerstve vnútra vo veciach Pohraničnej stráže (t. j. oddelenia PS) bola prenesená na Hlavné veliteľstvo ZNB-útvár 9600, ktoré sa súčasne premenilo na Veliteľstvo Pohraničnej stráže-útvár 9600 v priamej podriadenosti námestníka ministra vnútra pre bezpečnosť.⁷⁹

Úlohy a činnosť jednotiek Pohraničnej stráže v tomto čase vychádzali z Dočasnej služobnej inštrukcie bývalého Hlavného veliteľstva ZNB z 1. 7. 1949. Podčiarkovalo sa v nej, že hlavnou úlohou PS ZNB je „1. státně bezpečnostní zajištění státních hranic; 2. vojenská ostraha státních hranic; 3. celní ochrana a 4. spolupůsobení při veřejné bezpečnosti.“ Znamenalo to „zajistit a strážiti státní hranici a likvidovat vše, co směřuje jak proti lidové demokratickému zřízení, tak vůbec proti bezpečnosti republiky po stránce vnější a vnitřní“.⁸⁰

Inštrukcia ďalej uvádzala, že stráženie štátnej hranice vykonávajú zásadne dvojčlenné hliadky a to nielen na hranici, ale v celom priestore služobného úseku jednotky. Hliadky členila na: a) pohyblivé, b) s pevným stanovišťom a c) stráže (vyčkávanie na určenom mieste alebo jeho stráženie). Dôležité miesta mali byť strážené podľa situácie aj trvalo, menej dôležité miesta v rámci pravidelných obchôdzok. Taktické úlohy vojenskej ostrahy štátnej hranice jednotky plnili v súčinnosti s armádou.

Práporu Pohraničnej stráže-útvár 6596 v Bratislave bol dňom 1. 8. 1949 pre stráženie štátnej hranice pridelený služobný úsek od sútoku riek Moravy a Dyje po Šamorín (vrátane). V súvislosti s tým bol prápor reorganizovaný do piatich rôt a čiastočne redislokovaný: 1. rota (PS-útvár 5165) – Petržalka, 2. rota (PS-útvár 5265) Bratislava, 3. rota (PS-útvár 5365) – Stupava, 4. rota (PS-útvár 5465) – Záhorská Ves a 5. rota (PS-útvár 5565) – Moravský Sv. Ján. Nová zostava útvaru, ktorú jeho jednotky zaujali od 7. 9. 1949 (pozri prílohu č.4) zohľadňovala aj požiadavky veliteľstva 9. pešej divízie (k 1. 10. 1949 bolo premiestnené z Nitry do Trenčína), „pokiaľ sa týka obrany hraníc“.⁸¹ Konkrétne úlohy vojenskej ostrahy (vojenského zabezpečenia) hranice veliteľstvo práporu riešilo naďalej v súčinnosti s peším plukom 39 v Bratislave. Úzko spolupracovalo aj s leteckou hliadkou ZNB dislokovanou na letisku Bratislava-Vajnory⁸², a to najmä pri rekognoskácii terénu a formou spoločných cvičení.⁸³

Organizačná štruktúra a dislokačná zostava práporu sa ďalej upresňovala. Dňom 2. 2. 1950 bola vytvorená nová čata 4. roty s posádkou v Kútoch a úlohou strážiť úsek Brodské – sútok Moravy a Dyje. K 1. 4. 1950 sa potom na základe nariadenia Veliteľstva PS zrušilo veliteľstvo 2. roty v Bratislave. Jemu podriadené čaty v Šamoríne a Biskupiciach pri Dunaji prešli do pôsobnosti KV ZNB v Bratislave a čata z Karlovej Vsi bola začlenená do organizácie roty s veliteľstvom v Stupave. Nová organizačná štruktúra PS-útvaru 6596 tak zahŕňala 1. rotu (PS-útvár 5165) – Petržalka, 2. rotu (PS-útvár 5365) – Stupava, 3. rotu (PS-útvár 5465) – Záhorská Bystrica a 4. rotu (PS-útvár 5565) – Moravský Sv. Ján.

⁷⁹Sborník dokumentů k dějinám Pohraniční stráže, c. d., s. 68 – 69.

⁸⁰AMV SR Nitrianska Streda, f.6/PS, kr.4, inv.j.392.

⁸¹AMV SR Nitrianska Streda, f.6/PS, kr.4, inv.j.371.

⁸²Prvé letecké hliadky ZNB, z toho jedna na letisku Bratislava-Vajnory, vznikli na základe vyhlášky ministerstva vnútra z 25. 3. 1946. Ich počet sa postupne zvyšoval a koncom roka 1949 boli na Slovensku dislokované v Bratislave, Košiciach a vo Zvolene. Dňom 1. 4. 1950 bolo v Bratislave zriadené Veliteľstvo bezpečnostného letectva ZNB pri povereníctve vnútra (ZNB-útvár 2211), ktoré okrem uvedených hliadok prevzalo do podriadenosti aj novovytvorenú hliadku v Piešťanoch. Veliteľom ZNB-útvaru 2211 bol škpt. Josef Rehuš.

⁸³AMV SR Nitrianska Streda, f. 6/PS, kr. 4, inv.j. 430.

Hĺbka zostavy rôt sa súčasne rozčlenila do dvoch sledov. Prvý sled tvorili doterajšie čaty dislokované v pásme stráženia vo vzdialenosti 1-3 km od hranice a druhý sled novovytvárané záložné čaty dislokované spravidla pri veliteľstvách rôt (záložná čata 1. roty – Petržalka, 2. roty – Záhorská Bystrica, 3. roty – Dvor Dúbrava a 4. roty – Moravský Sv. Ján). Ich úlohou bolo strážiť vnútornú hranicu hraničného pásma, ktoré bolo dňom 1. 4. 1950 zriadené pri hranici s Rakúskom, v okresoch Malacky, Bratislava-okolie a Bratislava-mesto. Jeho vnútornú hranicu vymedzovala vzdialenosť 2 km kolmo od štátnej hranice. Vstup do hraničného pásma bol len na povolenie, ktoré sa týkalo prechodného i trvalého pobytu.⁸⁴

Na začiatku roka 1950 boli v úseku PS-útvary 6596 realizované aj prvé ženijnotechnické bezpečnostné opatrenia. V priestore bratislavského predmostia, južným smerom od hraničného prechodu Berg, sa začal s pomocou armády a príslušníkov ZNB z vnútrozemia budovať trojstenný drôtový zátaras.⁸⁵ Zároveň bola zvyšovaná prehľadnosť terénu pri rieke Morava. V pásme od ústia Dyje po Vysokú pri Morave bol breh rieky do hĺbky 50 metrov smerom do vnútrozemia očistený od stromov a do hĺbky 150 metrov od krovísk.⁸⁶

V apríli 1950 nastúpilo k PS-útvary 6596 Bratislava – po absolvovaní šesťmesačného výcviku vo výcvikových strediskách ZNB⁸⁷ – vyše 500 vojakov základnej služby vybraných pre Pohraničnú stráž.⁸⁸ Okrem doplnenia plánovaných počtov útvaru mali nahradiť príslušníkov ZNB-bývalých členov Finančnej stráže a tých, ktorí „neuspeli“ pri prebiehajúcich previerkach „štátnej a politickej spoľahlivosti“. K 7. 6. 1950 mal prápor spolu 763 osôb.⁸⁹ Jeho výzbroj tvorilo 629 pištolí, 547 pušiek, 141 samopalov, 26 ľahkých guľometov, 1605 ručných granátov a 72 raketových pištolí.⁹⁰ Z dopravnej techniky mal prápor k dispozícii 10 osobných automobilov, 5 nákladných automobilov, 45 špeciálnych automobilov, 1 autobus, 45 jednostopých motocyklov a 2 motocykle s príviesom.⁹¹

Vývoj práporu Pohraničnej stráže ZNB v Bratislave sprevádzali v tomto čase pomerne časté personálne zmeny vo veliteľských funkciách. Dňom 2. 2. 1950 bol výkonom funkcie veliteľa práporu poverený npor. Štefan Petrov, v apríli bol do tejto funkcie ustanovený mjr. Pavel Globan a od 25. 10. 1950 sa novým veliteľom PS-útvary 6596 stal mjr. Gejza Kršák.

Ochrana štátnej hranice v úsekoch zaradených do pôsobnosti KV ZNB sa v podstate nezmenila. Zabezpečovali ju príslušníci pohraničných staníc ZNB formou pravidelných i nepravidelných obchádzok jednotlivých služobných úsekov, a to dvojčlennými, ale i jednočlennými hliadkami. Bezpečnostné úlohy na Dunaji plnil naďalej Plavebný oddiel ZNB v Bratislave, ktorý bol po zrušení zemskeho veliteľstva ZNB na Slovensku podriadený krajskému veliteľstvu ZNB v Bratislave.

V druhej polovici roka 1950, v súvislosti s vyostrovaním atmosféry studenej vojny, zvyšovaním napätia medzi štátmi sovietskeho mocenského bloku a západnými krajinami a v kontexte začínajúcej sa všestrannej unifikácie čs. spoločnosti podľa sovietskeho modelu, sa

⁸⁴SNA Bratislava, f.PV-bezp., č.98-VB-taj. 1950, kr. 504.

⁸⁵AMV SR Nitrianska Streda, f.2346, kr. 153, Kniha bojových tradícií 16. roty Pohraničnej stráže v Rusovciach a f.P-2, kr. 5, inv.j. 149.

⁸⁶AMV SR Nitrianska Streda, f.P-2, kr.3, inv.j. 100.

⁸⁷Išlo o výcvikové prápory ZNB pri vojenských útvaroch, ktoré sa vytvárali už od apríla 1949. Na Slovensku boli prvé výcvikové prápory ZNB zriadené v Dolnom Kubíne a Kremnici, neskôr aj v Rimavskej Sobote, Humennom, Bardejove a Levoči.

⁸⁸AMV SR Nitrianska Streda, f. 6/PS, kr. 5, inv.j. 608.

⁸⁹AMV SR Nitrianska Streda, f. 6/PS, kr.5, inv.j. 602.

⁹⁰AMV SR Nitrianska Streda, f. 6/PS, kr.5, inv.j. 616.

Poznámka: Išlo o zbrane rôznych typov a rôznej proveniencie. Vo výzbroji boli pištole 7,75 mm vz. 27 (ČSR), 9 mm vz. 22 (ČSR), 9 mm vz. 24 (ČSR) a 7,62 mm S (ZSSR); pušky 7,92 mm vz. 33 (ČSR), 7,92 mm vz. 33-g-24 (Juhoslávia) a 7,92 mm vz. 98N (Nemecko); samopaly 7,62 mm vz.41S (ZSSR), 7,92 mm vz. 44N (Nemecko), 9 mm STEN-26 (Anglicko) a 9 mm BERETA vz. 38 (Taliansko); ľahké guľomety 7,92 mm vz. 26 (ČSR) a 7,92 mm vz. 34N (Nemecko).

⁹¹AMV SR Nitrianska Streda, f.6/PS, kr.5, inv.j. 616.

základné prístupy k zabezpečovaniu ochrany štátnej hranice ČSR výrazne zmenili. Na „odporúčanie“ z Moskvy bolo rozhodnuté využiť sovietske „skúsenosti“ a ochranu hranice s nekomunistickými štátmi realizovať vojenským spôsobom prostredníctvom Pohraničnej stráže ministerstva národnej bezpečnosti⁹² ako samostatného druhu vojska.

J. ŠTAIGL: DER GRENZSCHUTZ DER SLOWAKEI (1945 – 1950)

Die Studie beschäftigt sich mit der Problematik des Grenzschutzes der Slowakei im Rahmen der wiederhergestellten Tschechoslowakischen Republik in den Jahren 1945 – 1950. Sie dokumentiert wie reagierte die Republik auf die konkreten Probleme und Risiken der Außensicherheit des Staates nach der Beendigung des zweiten Weltkrieges und gleichzeitig auf die Formierung der neuen politischen und militärpolitischen Gliederung Europas.

Die grundlegenden, führenden und vollziehenden Elemente des Grenzschutzes bildeten sich auf dem allmählich befreiten Gebiet der Slowakei seit der Jahrwende 1944 – 1945. Es handelte sich um ein Netz von Grenzämtern, Finanzwachen und Grenzgendarmen und seit Februar 1945 um ein Netz von Stationen der Nationalsicherheitseinheiten. Die komplizierte Nachkriegslage, der verbleibende Kriegszustand der Tschechoslowakei mit Ungarn, Österreich und Deutschland, ein Druck seit der Sowjetunion auf die Abriegelung der Staatsgrenze mit diesen Staaten, sowie die Bemühung der tschsl. Regierung, die wiederhergestellte Staatssouveränität sichtbar zu machen, führten im Mai 1945 zur Besetzung der angeführten Grenzabschnitten durch die Truppen der tschsl. Armee. Seit Sommer 1945 stellten die Militärtruppen verstärkte Bewachung der slowakisch-polnischen Grenze sicher. Dies hatte gewissen Zusammenhang vor allem mit der Übergabe von einem Teil des slowakischen Gebietes der polnischen Verwaltung und mit der Verletzung der Staatsgrenze durch die bewaffneten Bändergruppen. Der Einsatz der Armee auf der Nordgrenze der Slowakei war am umfangreichsten im Jahre 1947. Gewisse Besonderheit stellten im Jahre 1945 gemeinsame Grenzpatrouillen vor, die von Angehörigen der tschechoslowakischen und Roten Armee auf der Grenze mit dem Österreich und Ungarn zusammengesetzt wurden.

In der ersten Hälfte des Jahres 1947 ist als der Bestandteil des Vorbereitungsprozesses der neuen Friedensorganisation der tschsl. Armee eine Komplexanalyse der Fragen in dem Bereich des Militärschutzes und der Staatsgrenzverteidigung zustande gekommen. Im Rahmen der Analyse formulierte die Armeeführung neu die Verschlüsse über die strategischen Bedeutungen der einzelnen Grenzabschnitte infolge der allmählichen Änderung der Einflußsphäre seit der Sowjetunion in Mittel- und Südosteuropa. Geplant wurde ein organisierter mit der bilateral alliierten Verbindungen eng verbundeter Block. In gleicher Zeit bereitete sich ein neues Organisationsmodell der Kräfte mit der Verantwortung für den Grenzschutz vor. In die Praxis wurde es kurz nach der Herstellung des Monopols der kommunistischen Macht in der Tschechoslowakei eingeführt.

Aufgrund der Wirksamkeit seit den 1. 1. 1949 wurde die Finanzwache aufgelöst und den Staatsgrenzschutz übernahmen die Einheiten der Staatspolizei. Gleichzeitig wurde die Staatsgrenze gemäß der politisch-ideologischen Klassifizierung der Nachbarstaaten auf zwei Grenzzonen mit den befreundeten und alliierten und andererseits mit den „proimperialistischen“ Staaten geteilt. Die Grenzschutzaufgaben sowie die Organisation und Ausrüstung der Staatspolizei in dieser Grenzzonen wurden erheblich unterschiedlich.

Seit den 31. 7. 1949 wurden die Grenzeinheiten der Staatspolizei auf den Grenzen mit Polen, Sowjetunion und Ungarn aufgelöst. Den Zoll- und Grenzschutz übten hier nur die Grenzstationen der Staatspolizei aus. Gegenüber befestigte sich die Militäreigenart des Grenzschutzes auf den Grenzen mit Österreich und Deutschland (in Tschechien). In der Mitte des Jahres 1950 wurde die Entscheidung über die Ausführung des Grenzschutzes auf Heeresweise mittels Grenzwaache des Ministeriums für Nationalsicherheit als selbständige Teilstreitkraft getroffen.

⁹²Ministerstvo národnej bezpečnosti bolo zriadené pri reorganizácii štátnej správy v roku 1950. Existovalo do roku 1953, keď bolo zlúčené s ministerstvom vnútra.

**ORGANIZÁCIA A DISLOKÁCIA POHRANIČNÉHO
PRÁPORU ZNB – ÚTVAR 8178 BRATISLAVA K 30. 6. 1948**

Jednotka	Označenie	Dislokácia
veliteľstvo a pomocné družstvo		Bratislava
1. pohraničná rota	ZNB útvar 7078	Bratislava
1. čata		Čuňovo
2. čata		Petržalka
odlúčené družstvo (od 15. 11. 1948		Jarovce
5. čata)		
3. čata		Karlova Ves
4. čata		Devínska Nová Ves
2. pohraničná rota	ZNB útvar 7178	Hochštetno (dnes
1. čata		Vysoká na Morave)
		Hájovňa pri Háji,
		od 24.7.1948
		Stupava
		Hochštetno
		Uhorská Ves (dnes
		Záhorská Ves)
3. pohraničná rota	ZNB útvar 7278	Moravský Sv.Ján
1. čata		Gajary
odlúčené družstvo		Malé Leváre
2. čata		Moravský Sv.Ján
jazdecká čata	ZNB útvar 6178	Bratislava
1. družstvo		Rusovce
2. družstvo		Dúbrava pri
		Hochštetne
3. družstvo		Moravský Sv.Ján
		(samota Piesočná),
		od 15.11.1948
		Malé Leváre

Spracované podľa: AMV SR Nitrianska Streda, f. 6/PS, kr. 2, inv.j.223 a kr. 3, inv.j. 295 a 300 a SNA Bratislava, f.PV-bezp./spisy dôv., č.430/1948

**ORGANIZÁCIA A DISLOKÁCIA PRÁPOROV
POHRANIČNEJ STRÁŽE ZNB OD 1.1.1949**

Pásmo	Jednotka	Označenie	Dislokácia
I.	prápor PS ZNB	PS – útvar 6596	Bratislava
	1. pohraničná rota 1. čata 2. čata 3. čata 4. čata	PS – útvar 5165	Bratislava Čuňovo Rusovce Jarovce Petržalka
	2. pohraničná rota 1. čata 2. čata	PS – útvar 5265	Devínska Nová Ves Karlova Ves Devínska Nová Ves
	3. pohraničná rota 1. čata 2. čata 3. čata sam. dr.	PS – útvar 5365	Vysoká pri Morave Stupava Vysoká pri Morave Záhorská Ves Suchohrad
	4. pohraničná rota 1. čata 2. čata 3. čata	PS – útvar 5465	Moravský Sv. Ján Gajary Malé Leváre Moravský Sv. Ján
	5. pohraničná rota 1. čata 2. čata sam. dr. 3. čata 4. čata sam. dr. 5. čata	PS – útvar 5565	Komárno Štúrovo Ebed Mužla Moča Radvaň n. Dunajom Iža Komárno
	6. pohraničná rota 1. čata 2. čata 3. čata sam. dr. 4. čata sam. dr. 5. čata	PS – útvar 5565	Šamorín Zlatná na Ostrove Čičov Medved'ov Beš Baka Horný Bar Šamorín
	jazdecká čata 1. družstvo 2. družstvo 3. družstvo	PS – útvar 6178	Bratislava Rusovce Dúbrava Malé Leváre

Pásmo	Jednotka	Označenie	Dislokácia
II.	prápor PS ZNB	PS – útvar 6196	Liptovský Svätý Mikuláš
	1. pohraničná rota pohraničné stanice	PS – útvar 5161	Čadca Čierne, Skalité, Oščadnica, Zborov, Stará Bystrica, Vychylovka
	2. pohraničná rota pohraničné stanice	PS – útvar 5261	Oravská Polhora Oravská Lesná, Novot', Mútne, Oravské Veselé, Siheľné, Rabčice, Zubrohľava, Bobrov
	3. pohraničná rota pohraničné stanice	PS – útvar 5361	Trstená Trstená, Liesek, Vitanová, Suchá Hora, Oravice, Zuberec
	4. pohraničná rota pohraničné stanice	PS – útvar 5461	Liptovský Sv. Mikuláš Jalovec, Pribylina, Podbanské, Štrbské Pleso
	5. pohraničná rota pohraničné stanice	PS – útvar 5561	Starý Smokovec Javorina, Podspády, Ždiar, Tatranská Kotlina
	6. pohraničná rota pohraničné stanice	PS – útvar 5661	Spišská Stará Ves Spišská Stará Ves Osturňa, Veľká Franková, Červený Kláštor, Lesnica

Pásmo	Jednotka	Označenie	Dislokácia
II.	prápor PS ZNB	PS – útvar 6296	Prešov
	1. pohraničná rota pohraničné stanice	PS – útvar 5162	Stará Ľubovňa Strážany, Litmanová, Mníšek nad Popradom, Veľký Sulín, Malý Lip- ník, Degnava, Čirč, Obručné
	2. pohraničná rota pohraničné stanice	PS – útvar 5262	Gabolto (neskôr Bardejov) Lenartov, Snakov, Kurov, Frička, Cigeľka, Vyšný Tvarožec, Stebnická Huta, Becherov
	3. pohraničná rota pohraničné stanice	PS – útvar 5362	Svidník Nižná Polianka, Roztoky, Dolhoňa (neskôr Kapišová), Vyšný Komárnik, Príkra
	4. pohraničná rota pohraničné stanice	PS – útvar 5462	Medzilaborce Čertižné, Borové, Kali- nov, Vydraň, Šterkovec, Olšinkov, Vyšná Jablonka, Zvala
II.	prápor PS ZNB	PS – útvar 6396	Košice
	1. pohraničná rota pohraničné stanice	PS – útvar 5163	Ulič (neskôr Stakčín) Ruské, Runina, Nová Sedlica, Ulič, Ubľa, Ruský Hrabovec
	2. pohraničná rota pohraničné stanice	PS – útvar 5263	Veľké Kapušany (neskôr Sobrance) Podhoroď, Koňuš, Priekopa, Koromľa, Vyšné Nemecké, Záhor, Lekártovce, Mat'ovce, Ruská, Ptruksa, Čierna n. Tisou

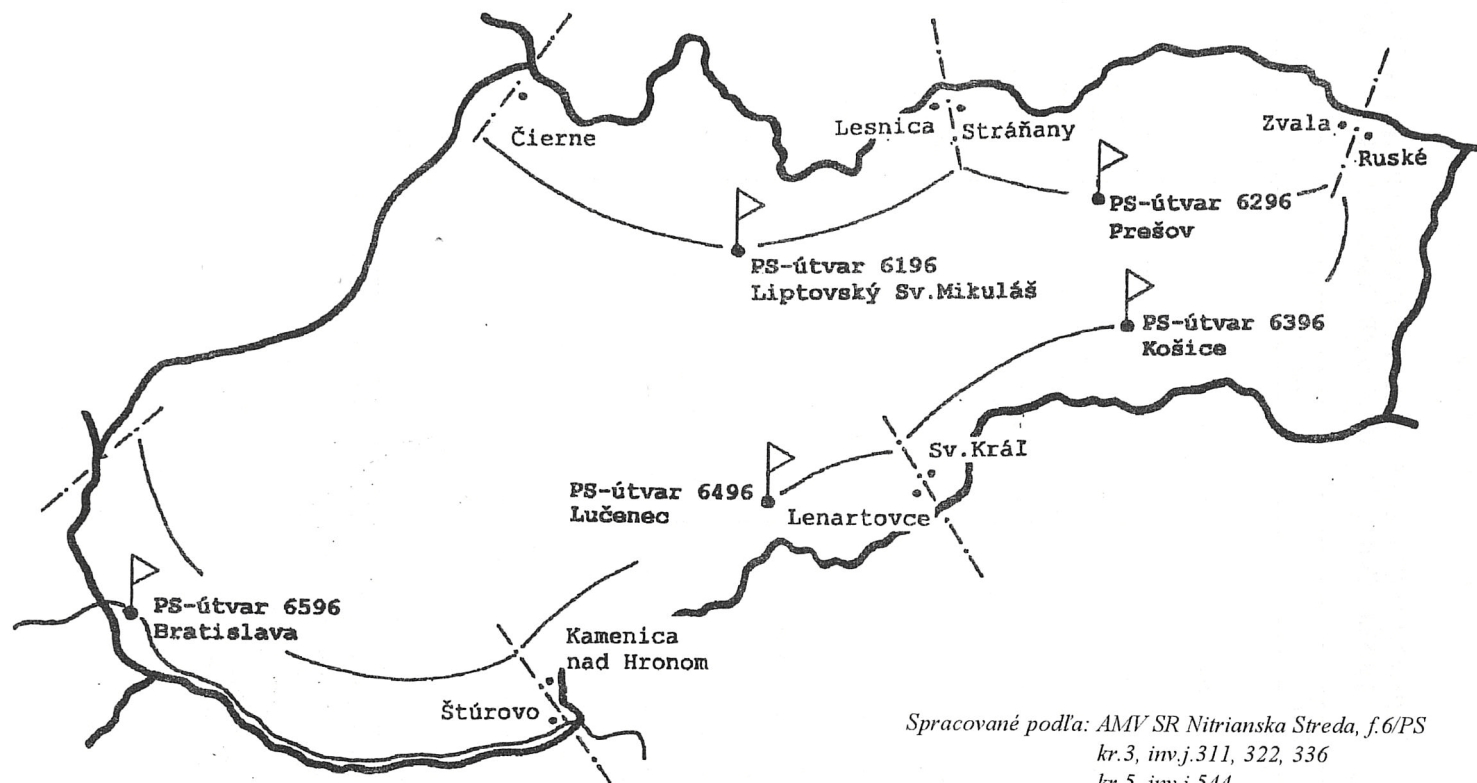
Pásmo	Jednotka	Označenie	Dislokácia
	3. pohraničná rota pohraničné stanice	PS – útvar 5363	Kráľovský Chlmec Veľké Trakany, Pribeník, Veľký Horeš, Strážne, Malý Kamenec, Streda n.Bodrogom
	4. pohraničná rota pohraničné stanice	PS – útvar 5563	Michalčany Slovenské Nové Mesto, Čerchov, Michalčany, Brezina, Slánska Huta, Skároš
	5. pohraničná rota pohraničné stanice	PS – útvar 5563	Moldava n.Bodvou Buzica, Janík, Turňa n. Bodvou, Hostovce n. Bodvou, Trstená pri Hornáde, Penín, Milhost'
	6. pohraničná rota pohraničné stanice	PS – útvar 5663	Plešivec Včeláre, Jablonov n.Turnou, Silická Jablonica, Silica, Dlhá Ves, Starňa, Hubovo, Neporadza, Svätý Kráľ
II.	prápor PS ZNB	PS – útvar 6496	Lučenec
	1. pohraničná rota pohraničné stanice	PS – útvar 5164	Rimavská Seč (od 16. 2. 1949 Jesenské) Lenartovce, Vlkyňa, Janice, Drňa, Hostice, Petrovce, Rimavská Seč
	2. pohraničná rota pohraničné stanice	PS – útvar 5264	Fíľakovo Tachty, Mačkaluk, Šiatoroš, Čakanovce, Pleš, Mučín, Kolonda

Pásmo	Jednotka	Označenie	Dislokácia
	3. pohraničná rota pohraničné stanice	PS – útvar 5364	Želovce Veľká n.Ipľom, Rárošpusta, Bušince, Čeláry, Peťov, Vrbovka, Selešťany, Slovenské Ďarmoty
	4. pohraničná rota pohraničné stanice	PS – útvar 5464	Šahy Koláry, Veľká Čolomija, Blh nad Ipľom, Ipeľské Predmostie, Tešmak, Šahy, Preseľany, Vyškovce nad Ipľom, Veľká Ves nad Ipľom
	5. pohraničná rota pohraničné stanice	PS – útvar 5564	Pastovce Ipeľský Sokolec, Bielovce, Pastovce, Malé Kosihy, Salka, Leľa, Chľaba, Kamenica n.Hronom

Spracované podľa: AMV SR Nitrianska Streda, f.6/PS, kr.3, inv.j.320

ÚSEKY PRÁPOROV POHRANIČNEJ STRÁŽE ZNB OD 1. 1. 1949

Príloha č. 3

Vojenská história

Spracované podľa: AMV SR Nitrianska Streda, f.6/PS
kr.3, inv.j.311, 322, 336
kr.5, inv.j.544
kr.6, inv.j.652

**ORGANIZÁCIA A DISLOKÁCIA PRÁPORU POHRANIČNEJ
STRÁŽE ZNB – ÚTVAR 6596 BRATISLAVA OD 7. 9. 1949**

Jednotka	Označenie	Dislokácia
veliteľstvo		Bratislava
1. pohraničná rota	PS útvar 5165	Petržalka
1. čata		Čuňovo
2. čata		Rusovce
3. čata		Jarovce
4. čata		Petržalka
2. pohraničná rota	PS útvar 5265	Bratislava
1. čata		Šamorín
2. čata		Biskupice pri Dunaji
3. čata		Karlova Ves
3. pohraničná rota	PS útvar 5365	Stupava
1. čata		Devínska Nová Ves
odlúčené družstvo		Devín
2. čata		Stupava
4. pohraničná rota	PS útvar 5465	Záhorská Ves
1. čata		Vysoká pri Morave
2. čata		Záhorská Ves
3. čata		Suchohrad
4. čata		Kúty (od 1.2.1950)
5. pohraničná rota	PS útvar 5565	Moravský Sv. Ján
1. čata		Gajary
2. čata		Malé Leváre
3. čata		Moravský Sv. Ján

Spracované podľa: AMV SR, Nitrianska Streda, f.6/PS, kr.4, inv.j.429